

मंत्र संवाचनालय शाखा ठाणे

विषय नाटक

दा क्र १०३१

IRBK-0101031

IRBK-0101031

IRBK-0101031

५१००० १०३१

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे.

सूचना :- खाली दिलेल्या तारखेपर्यंत पुस्तक परत करावे,
तसे न केल्यास घटना नियम क्र. ५ (८) नुसार
प्रतिदिनी ५ पैसे जादा वर्गणी भरावी लागेल.

16 DEC 1998

चवथी मधुसंगीत नाटिका

कुमारी १९३१!

लेखक—

अनंत हरि गद्रे, आद्यमौजकार.

(स्वराज्यसुंदरी, वीरकुमारी, माझा देश, भवानी तलवार,
कर्दनकाळ, मूर्तिमंत सैतान इ. नाटकांचे व
प्रेमदेवता, पूर्ण स्वातंत्र्य, घटस्फोट
नाटिकांचे कर्ते)

(या नाटिकेसंबंधीचे सर्व प्रकारचे हक्क कर्त्यानें राखून
ठेविले आहेत.)

१७ जानेवारी सन १९३१

किंमत ४ आणे.

IRBK-0101031

IRBK-0101031

थॅकलेस टास्क (?)

नाट्यव्यवसाय म्हणजे एक ' थॅकलेस टास्क ' आहे असें मी नेहेमीं ह्या सतों आणि जे कोणी मित्र मला मदत करतात त्यांना मी हेंच सांगत असतो. माझी स्वतःचा, गेल्या तपा-दीड तपाचा हाच अनुभव आहे पण निरभिमान व नम्र सेवावृत्ति हें माझे ध्येय असल्यामुळे या व्यवसायांत पुनः पुनः पडावयास मी हौसेनें तयार होतो. गेल्या नाट्यसंमेलनाच्या अध्यक्षपदाची जबाबदारी जेव्हां माझ्या गळ्यांत अडकविण्यांत आली तेव्हां मी वरील वृत्तीचा खुलासा अत्यंत नम्र भाषेत केलाच होता, तेव्हां आज ' कुमारी १९३१ ' या नव्या नाटिकेची प्रस्तावना लिहावयास घेतांना त्या गोष्टीचा पुनरुच्चार करावयास हरकत नाही असें मला वाटते.

माझ्या अल्प मतीप्रमाणें मी नाट्यव्यवसायाला वरींच नवीं वळणें लावण्याचा बरेच वेळां प्रयत्न केला पण हा ' थॅकलेस टास्क ' असल्यामुळे कित्येक वेळां मला त्याचें श्रेय मिळालें आणि कित्येक वेळां माझ्या हक्काचें श्रेय-मलाच दूषण देऊन-दुसरेच घेऊन गेले ! पण हें पडलें आभारहीन कार्य, तेव्हां त्याबद्दल आनंद किंवा विष वाटण्याचें तरी काय कारण ? असो.

वरील विचार सुचण्याचें एक कारण असें कीं या नाटिकासंप्रदायाची सेवा करतांना हरघडी मला तोच अनुभव येत आहे. नाटिकासंप्रदायाचें यश पाहून झळ्वू जागच्या जागीं थिजून गेले आहेत आणि ढळ्वूंनीं तर उघड किंवा गुप्त रीतीनें या संप्रदायाविष्वद वोटें मोडण्यास व नाकें मुरडण्यास सुरवात केली आहे. पण या नाटिकासंप्रदायाला हजारां रसिकांनीं-अत्युच्च दर्जाच्या नाट्यप्रेमी रसिकांनीं-मंगल आर्शिवाद दिले असल्यामुळे मला त्या नाट्यप्रदायांतलीं झळ्वूंकडे आणि ढळ्वूंकडे लक्ष देण्याचें कारण नाही. निरहंकार वृत्तीच्या हजारां रसिकांचे आर्शिवाद मिळाल्यावर त्या तसल्या ' वोटेंमोड्यां 'ची पर्वा कोण करणार ?

ह्या ' वोटेंमोड्यां 'ना अशी वृथा घमंड होती कीं सामाजिक प्रश्नांची चर्चा काय ती आम्ही करणार आणि नवे नवे सामाजिक प्रश्न काय ते आम्हीच जनतेच्या गळ्यांत बांधणार ! पण ती त्या ' वोटेंमोड्यां 'ची घमंड घटस्फोट नाटिकेनें व्यर्थ केली आणि जुन्या व नव्या-दोन्ही मतांच्या रसिकांनीं त्या नाटिकेचें अभिनंदन केलें. घटस्फोट नाटिकेला १३ डिसेंबर १९३० रोजी सुरवात झाली व तिचे

एकसारखे, केवळ २८ दिवसांत, ओळीने ३८ प्रयोग झाले आणि एकंदर वीस हजारांवर प्रेक्षक सदर नाटिकेचे प्रयोग पाहून खूप झाले. ३८ वा खेळ तर रविवारी दुपारी वाजतां झाला पण गंमत ही की तशा अगदी गैरसोयीच्या वेळीं प्रयोग लाविला असतांही त्या प्रयोगास उच्च दर्जाचा प्रेक्षकसमूह हौसेनें आलेला होता ! केवळ २८ दिवसांत एकसारखे ३८ प्रयोग होऊन त्या प्रयोगांस कमीत कमी वीस हजार रसिकांचा आश्रय मिळाल्याचें हें—निदान मराठी रंगभूमीच्या इतिहासांत तरी—पहिलेंच उदाहरण असावें असें वाटतें. सांगण्याचें तात्पर्य इतकेंच कीं जर समतोल मते प्रतिपादन करणारे सामाजिक सुधारणेचे नवे नवे विषय लोकांपुढें मांडले जातील तर ते त्यांना हवेच आहेत ! अगदीं जुनें मतहि नको आणि न झेंपणारी आणि हानिकारक अशी नव्या भडकलेल्या मतांची ' थक करून सोडणारी ' उडीहि नको अशीच हल्लींच्या सुधारणाप्रिय हिंदुसमाजाची वृत्ति आहे असें घटस्फोट नाटिकेनें प्रत्यक्षपणें सिद्ध केले आहे असें म्हणावयास हरकत नाही. अर्थात् जुन्या व नव्या मतांच्या-दोन्ही वृत्तींच्या रसिकांचे मला येथें आभार मानलेच पाहिजेत !

सुधारणा मुळींच नको असें म्हणणारा एकहि विचारी मनुष्य आपल्या प्रगतिप्रिय हिंदु समाजांत, आजतरी, आढळणें शक्य नाही. सुधारणा सर्वानाच पाहिजे आहे पण जहालांतल्या जहाल सुधारकांनाहि भडकलेल्या नवमतांचा खोटा आश्रय घेऊन अंधारांत उडी टाकावयाची नाही. ही खऱ्या सुधारणाप्रिय सुधारकांची समतोल वृत्ति ओळखूनच भी नाटिकांतून सामाजिक प्रश्नांची चर्चा करण्याचें ठरविलें आहे. घटस्फोट नाटिकेला लोटलेल्या जुन्या व नव्या मतांच्या रसिकांच्या आश्रयावरून माझे श्रम व्यर्थ गेले नाहींत असें ह्मणावयास हरकत नाही.

आज मी ' कुमारी १९३१ ' या नव्या नाटिकेच्या द्वारे रसिकांच्या सेवेला एक नवा सामाजिक विषय नम्रपणें सादर करीत आहे. या नव्या विषयालाहि जुन्या व नव्या मतांचे रसिक सप्रेम प्रोत्साहन देतील अशी मी आशा करतो.

आज कुमारींच्या मनावर भडकलेल्या मतांचें भलतेंच दडपण घालण्याचा उप-ध्याप कांहीं बोलघेवडे नवमतवादी करीत आहेत ही गोष्ट सर्वानाच माहीत आहे. धर्म ह्मणजे थोतांड, देव ह्मणजे मूर्खपणा, लग्न ह्मणजे गुलामगिरी, संसार ह्मणजे उपध्याप, वाप ह्मणजे चैनवाज असलीं विक्षिप्त मते प्रतिपादन करणारे हे पढतमूर्ख नवमतवादी समाजाचें कोणातें कल्याण साधणार आहेत तें एक त्यांचें त्यांनाच माहीत ! हीं असलीं विक्षिप्त मते कोणाकोणाला ग्राह्य वाटतात याचा मी वारकाईनें शोध करूं लागलों तेव्हां मला असें

आढळून आले. जुन्या मताच्याच केवळ नव्हे तर खरी व कल्याणप्रद सुधारणा घडवू इच्छिणाऱ्या सुधारकांनाहि तीं मते त्याज्यच वाटतात ! जुन्या मतांचे लोकहि आज रूढीतील हानिकारक प्रकार सोडावयास तयार असून सुधारकहि रूढीतील त्याज्य भाग नाहीसा झाला तर उज्वल धर्माचा अंगिकार करावयास तयार आहेत. सुधारकांनाहि धर्म पाहिजे आहे, देव पाहिजे आहे, संसार पाहिजे आहे आणि कुलशीलाचा सुविचारहि पाहिजेच आहे. त्यांना नको हानिकारक रूढींचा जाच ! समाजमहर्षी आगरकरादींचे वाङ्मय वाचलें असतां हाच ठसा मनावर ठसतो आणि म्हणून या नाटिकेंत त्या समाजमहर्षींच्या सद्विचारांचा सानंद स्वीकार केला आहे. जुन्या मतांचे सज्जनीह सामाजिक बाबतींत योग्य त्या सुधारणांना पाठिंबा देण्यास तयार झालेले आहेत ही गोष्टहि मी प्रस्तुत नाटिका लिहितांना दृष्टिआड केलेली नाही.

पण गंमत अशी होते कीं पुराणमतवाद्यांच्या विचारांचा आश्रय करण्याचें ढोंग करणारे अनेक ' भंपकराव ' सुधारणेला शिव्या देतांना आढळतात ! सच्छील पुराणमतवाद्यांनाहि असल्या भंपकरावांचा निषेधच करावा लागतो. म्हणून जुन्या मतांच्या लोकांनाहि त्याज्य वाटणाऱ्या एका ढोंगी भंपकरावाचें चित्र मी या नाटिकेंत नाजुक लेखणीनें रेखाटलें आहे. हेतु हा कीं असल्या ढोंगी भंपकरावांचा स्पष्ट निषेध सच्छील पुराणमतवाद्यांनींहि करावा ! आणि त्या भंपकरावांचा सर्वत्र निषेधच होईल अशी मला खात्रीहि वाटते.

सुधारणाप्रियतेचें ढोंग करणारे कित्येक ढोंगी नवमतवादीहि असेच ' टाकाऊ ' आहेत हे दाखविण्यासाठीं मी या नाटिकेंत एका पढतमुख निसर्गराजाचें चित्र तशाच नाजुक लेखणीनें रेखाटलें आहे. सुधारणा पाहिजे म्हणणारा कोणता अससल. सुधारक ढोंगी निसर्गराजाच्या मतांचा अंगिकार करील ?

हीं दोन्ही टोके लक्षांत घेतल्यावर माझ्या नाटिकेची भूमिका सहृदय रसिकांच्या ध्यानांत आल्याशिवाय रहाणार नाही. जुन्या मतांत सुधारणा झाली पाहिजे हें जर खरें तर नव्या पण भडकलेल्या मतांनाहि मागें खेंचलें पाहिजे हेंहि तिथकेंच खरें आहे, अर्थात या नाटिकेचा विषय जुन्यांप्रमाणेंच सुधारणाप्रिय सुधारकांनाहि आनंदच प्राप्त करून देईल ! नवीं नवीं मते अवश्य सांगा पण तसें करतांना खऱ्या व कल्याणकारक समाज-सुधारणेची गळचेपी करूं नका हाच ' कुमारी १९३१ ' या नाटिकेचा सविनय संदेश होय !

अशा रीतीने पुराणमतवादी सज्जनांना आळवून, सुधारणाप्रिय समतोल मते स्वीकारणारांना परितोष लाभेल असेंच धर्म आणि नीति यांच्या भक्कम पायावर उभारलेले सत्तत्त्व मी या नाटिकेत प्रतिपादन केले आहे. माझा हा प्रयत्न जुन्या व नव्या अशा दोन्ही प्रकारच्या रसिकांना मान्य होईल अशी मी आशा करतो.

जुन्याकडेहि अंधपणाने झुकून नका आणि नव्याकडेहि बेगुमान वृत्तीने बहकून नका हेंच देवदत्त या पात्राचे सुवर्णसूत्र आहे. देवदत्त हा देवमाणूस आहे, तो मालतीला बहकून देत नाही आणि चंपावतीलाहि अनीतीकडे जाऊ देत नाही. चंपावतीने नीतिधर्माच्या मार्गाची भिक्षा मागितल्यावर देवदत्ताला तरी कसे पाषाणहृदयी होता येईल बरे ? चंपावतीला अनीतीचा मार्ग सोडावयाचा होता, अर्थातच तिला नीतीचा मार्ग खुला करून देण्याचे नीतिधैर्य दाखविणे देवदत्ताचे कामच होते. म्हणून तसा मनाचा थोरपणा दाखविल्याबद्दल कोणीहि नीतिधर्माचा अभिमानी रसिक देवदत्ताला धन्यवादच देईल !

उच्च दर्जाच्या हजारों रसिकांच्या नम्र सेवेला सादर होणाऱ्या नाटिकेत कोणतेहि त्याज्य प्रसंग न दिसतील आणि कोणतीहि तिरस्करणीय भडक मते व्यक्त न होतील अशाविषयी मी काळजीपूर्वक प्रयत्न केला आहे. हा माझा प्रयत्नहि नीतिधर्मप्रेमी सज्जनवंदाला मान्य होईल अशी मला खात्री वाटते.

शीलसंपन्न समाजाची मने न दुखवितां, समाजसुधारणेला चालू १९३१ सालीं किती प्रगति करतां येईल व ही प्रगति झाली तरीहि धर्मनीतीला धक्का कसा बसणार नाही हेंच या नाटिकेचे सार होय. हें 'सार' रसिकांना स्वीकारणीय वाटून 'रुचिवर्धक' हि वाटले तर मला आणखी तें काय पाहिजे ?

इतके मिळाले ह्याजणे बस आहे, मग मी तरी कशाला, 'थॅकलेस टास्क' म्हणून गाजत असलेल्या नाट्यव्यवसायाला, दूर लोडून देऊं ?

तिरंगी झेंडा-कार्यालय. }
मुंबई नं. ४ }
ता. १७/११/३१ }

सर्व रसिकांचा नम्र,
अनंत हरि गद्रे.

१९३१ च्या स्त्रियानां

बांगळ्या फॅशनेबल लागणार व त्याशिवाय रोज संसारंत लागणाच्या इतर गोष्टी, रंगीत पाट, चकलीपात्रें, फणेरिपेठ्या, खेळणीं, हस्तीदंती फण्या, विस्कीटें, ताकाच्या रव्या वगैरे फॅशनेबल वस्तु स्वस्त मिळण्याचें ठिकाण.

स्वदेशी व्यापार मंडळ.

१८२ कांदेवाडी गिरगांव मुंबई. ४

आमच्या पहिल्या तीन नाटिका !

(१) प्रेमदेवता.

(२) पूर्ण स्वातंत्र्य.

(३) बटस्फोट.

चवथी नवी नाटिका !

(४) ' कुमारी १९३१ '.

लौकरच रंगभूमीवर येणारी नाटिका !

(५) आई !

पुस्तकाची किं. फक्त ४ आणे.

मं. तिरंगी झेंडा, मुंबई नं. ४

‘ कुमारी १९३१ ! ’

अंक १ ला.

प्रवेश १ ला.

(स्थळः—रस्ता, वेळ—सायंकाळ, मुली शाळा सुटल्यावर घरी जायला निघतात.)

मुलीः—

उल्हासगीत.

सुटलि अतां शाळा । चला या खेळाया खेळा ॥ धु० ॥
फुगडीझिम्मा खेळ खेळुनी । रमवूं चित्ताला ॥ १ ॥ आंधळी
कोशिंबीर खेळुनी । करूं या मौजेला ॥ २ ॥ नातरि नाटक-नाटक
खेळुनी । फेडूं हौसेला ॥ ३ ॥ बाई ग ! संवगडि हा आला ॥ ४ ॥

विमलः—अग, तो पाहिलास का ? तिकडून गुलाब येतो आहे ! तो जर आपल्याबरोबर भातुकलीचा नाहीतर नाटकाचा खेळ खेळायला येईल तर किती किती गंमत होईल म्हणतेस ?

कमलः—खरंच ग खरंच ! चल, गुलाबलाच बरोबर घेऊन आपण भातुकलीचा खेळ खेळायला जाऊं ! तो गंमत्या गुलाब तरी नाटकांतली भाषणें किती सुरेख म्हणतो ! त्याचं तें ऐटदार भाषण सुरू झालं म्हणजे मन किनई हरवून जातं आणि असं वाटतं की त्याच्यावरून प्राण ओवाळून टाकावा ! हा गंमत्या गुलाब जर कधी नाटकांत गेला तर लोकांना वेड लावील बाई !

गुलाबः—(गंमत करीत प्रवेश करतो.) मॅन म्हणजे माणूस आणि कॅट म्हणजे मांजर ! मॅन म्हणजे माणूस आणि कॅट म्हणजे मांजर ! मॅन-मॅन-मॅन,

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

माणूस-माणूस-माणूस ! कॅट-कॅट-कॅट, मांजर-मांजर-मांजर ! (एका मुलीला धक्का देऊन पुढे चालू लागतो.)

विमलः—अरे हो, हो, हो ! गुलाब, रस्त्याने चालतांना माणूस पाहावं म्हटलं !

गुलाबः—(पाहून) मीहि माणूसच पाहतो आहे म्हटलं ! मॅन म्हणजे माणूस-माणूस, माणूस, माणूस !

कमलः—गुलाब, तू जर माणूस पाहून चालतो आहेस तर मग तुझा धक्का या विमलला कसा लागला रे ? ही माणूस नाही का ?

गुलाबः—कोण ? ही होय ? ही माणूस नाही ! ही विमल आहे अर्थात् 'वूमन' आहे, ही काहीं 'मॅन' नाही. मॅन म्हणजे माणूस आणि कॅट म्हणजे मांजर !

विमलः—(चिडून) मी माणूस नाही का ? मग गुलाब, मी कोण आहे रे ?

गुलाबः—हं, रागावू नकोस ! नीट विचार करून सांगतो. एकाद्याला माणूस झणायचं म्हणजे चांगला विचारच केला पाहिजे ! थांब हं ! तू विमल आहेस अर्थात् मन नाहीस. हो, तू कॅट मात्र आहेस खरी ! कॅट म्हणजे मांजर ! !

कमलः—(टाळ्या वाजवीत) ' विमल झाली मांजर आणि गुलाब खाई गाजर ! ' विमल मांजर-विमल मांजर ! (हंसून चिडविते.)

विमलः—कमल, मला काहीं चिडवू नकोस अशी ! गुलाब, तू मला कॅट म्हणजे मांजर ठरवलंस नाही का ? थांब, हा तुझा फाजीलपणा मी आईला जाऊन सांगत्ये-मग बघ, आई तुला झोडपून काढील ! (रडते.)

गुलाबः—खुळीरे खुळी, अगदीच खुळी ! अग विमल, तुला मी मांजर ठरविल्याबद्दल तुझी आई मला रागावणार तर नाहीच, उलट ती मला शाबासकीच देईल ! हें बघ ! आजकाल चांगल्या चांगल्या मुली स्वतःला मांजरच म्हणवून घेतात ! तू सुद्धा मुलींच्या मांजरसेनेत दाखल हो म्हणजे तुला बघ केवढा मान मिळेल ! मांजरसेना म्याँव म्याँव !

विमलः—बरं हो ! (वेडावते) मी मांजरसेनेत जात्ये आणि तू वानरसेनेत जा ! वानरसेना हुप् हुप् !

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जैकीकूगनराम-आत्वम ' आले आहे किं. ४ आ.

कमलः—विमल, गुलाब गंमत्या मुलगा आहे, त्यानं थोडी थट्ट केली तर त्यांत तुला एवढं नाक लाल करायला काय झालं ? विमल, चल आपण गुलाबला घेऊन भातुकलीचा खेळ खेळूं !

गुलाबः—छे: बुवा ! अं हं ! आम्हीं नाहीं येणार मुलींत खेळायला ! आतां मी कपाटांतला क आणि डब्यांतला ड करणारा लहान मुलगा राहिलों नाहीं. आतां मी मॅन म्हणजे माणूस आणि कॅट म्हणजे मांजर घोकायला लागलों आहे. आतां मी मोठा झालों. अतां जर मी वायकांत खेळूं लागलों तर तुम्हीच मला 'वायकांत पुरूष लांबोडा आणि भाजून खातो कोंबडा' असं म्हणून चिडवाल ! अं हं, नाहींरे बुवा ! *

(पळत जातो.)

कमलः—अरे गुलाब ! थांब ! असा पळत जाऊं नकोस ! ती पहा तिकडून मोटार आली ! पळूं नकोस-थांब ! (त्याच्यामागे धांवत जातात. इतक्यांत मोटारीचा पों पों आवाज ऐकूं येतो. लोकांची ओरडही ऐकावयास येते आणि मोटारीच्या धक्क्यानें बेशुद्ध पडलेला गुलाब दिसूं लागतो. एक इसम त्याला उचलून बाजूला आणतो.)

भंपकरावः—अरेरे ! या मोटारवाल्यांनीं अगदीं कहर केला ! यांना वाटतें कीं आपण काय तें दौडत जावें आणि पायीं चालणारांनीं खुशाल आपल्या मोटारीखालीं चिरडून मरून जावें ! माझ्या हातीं कुणी सत्ता दिली तर मी या मोटारवाल्यांना जिवंतपणीं फांशीं देईन ! काय गोजिरवाण मुलगा आहे हा ! पण त्याचं या मोटारवाल्यांना काहीं आहे का ? मोटारीच्या धक्क्यानें बिचारा दाण्दिशीं पडला ! हाय, हाय !

मालतीः—(घाबरलेली धांवत येऊन) कांहो, मुलाला फार लागलं कीं काय ? कसा मुलगा धांवत आला आणि त्याला माझ्या मोटारीचा धक्का लागला कांहींच कळत नाहीं !

विनोदगीत.*

आहें 'मॅन' बडा । राखा मान अहो ॥ नाहीं खेळ बरा । तुम्ही 'वूमन' हो ॥ चाल ॥ मॅन म्हणजे माणूस आणि । कॅट म्हणजे मांजर तें ॥ मॅनकॅट जोडीचें जमतें ना तें नातें ॥ चाल ॥ म्हणुनी जातों अतां मीहि पळुनी हो ॥ १ ॥

भंपकरावः—अस्सं, म्हणजे ती मोटार तुम्ही हांकीत होतां तर ! या बायकांनीं ताळ सोडला अगदीं ! अहो, या बायका अतां मोटारीसुद्धां हांकूं लागल्या ! बाई, काय म्हणावं तुम्हांला ? तुम्ही वूमन आहांत पण तुम्हांला हार्टसुद्धां नसावं ना ? ' काऊ हॅज नो सोल इन इंग्लंड, बट वूमन हॅज नो हार्ट इन इंडिया ' असं म्हणायची पाळी आणलीत खरी ! मुलगा किती गोजिरवाणा आहे, पण तुमच्या मोटारीच्या एकाच दणक्यानं तो बेशुद्ध पडला !

मालती०—काय, मुलाला मूर्च्छा आली आहे ? मग बोलण्यांत काय वेळ घालवतां ? या त्याला माझ्याजवळ, मी त्याला मोटारींत घालून डॉक्टराकडे घेऊन जायें ! आणा त्याला इकडे ! (काकुळतीला येते.)

भंपक०—नाहीं देत त्याला तुमच्याजवळ ! तुम्ही बायका शिकलांत, स्वतंत्र झालांत आणि हार्टलेस बनलांत ! काय म्हणावं तुम्हांला ?

मा०—तुम्ही आम्हांला काय वाटेल तें म्हणा पण त्या मुलाला आधीं माझ्या स्वाधीन करा, मी त्याला डॉक्टराकडे नेऊन औषधोपचार करयें.

देवदत्तः—(पुढें येऊन) अहो, तुमचीच बडवड आधीं थांबवा आणि त्या मुलाला या बाईच्या स्वाधीन करा. या बाई तशा वाईट दिसत नाहीत. या त्याला त्यांच्याजवळ !

भंपक०—तुम्हांला त्या वाईट दिसत नसतील पण त्या कशा हार्टलेस आहेत हें मी प्रत्यक्ष पाहिलं आहे ! या वाईतं मुलाच्या अंगावर मोटार घातली आणि त्याला बेशुद्ध पाडलं.

मालती०—नाहीं हो, मी या मुलाच्या अंगावर सुद्धां नाहीं मोटार घातली ! तोच माझ्या मोटारीपुढं धांवत आला आणि मी चटकन् ब्रेक दाबला तरीहि त्याला मोटारीचा निसटता धक्का लागला ! आतां मेहेरवानी करा आणि त्याला माझ्या स्वाधीन करा—मी त्याची सर्व काळजी घेत्यें. आणा त्याला इकडे !

भंपक०—वूमन ती वूमन पण स्वतः अपराधी असूनहि वर तोंड काहन बोलते आहे !

देवदत्तः—आतां ही बडवड बंद करा आणि त्या मुलाला या बाईच्या स्वाधीन करा.

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

भंपक०—वरं वुवा ! तुम्हीच त्या बाईचा कैवार घेऊन लाम्बान्तर्गामी मी तरी कशाला अडवून धरूं ? मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? बाई, हा घ्या मुलगा—त्याला शुद्धीवर आणा किंवा नका आणूं, मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? (मुलाला देतो.)

माल०—(मुलाला घेऊन) अत्तां मी या मुलाला डॉक्टराकडे नेऊन शुद्धीवर आणत्यें ! (घेऊन जाते.)

भंपक०—कांहो सद्गृहस्थ ! तुम्ही जो त्या बाईचा एवढा कैवार घेतलात तो कां ? अतां मी तुम्हांला स्पष्टच विचारतो कीं या शिकलेल्या बायका आतांशा इतक्या चवताळ्या कां ?

देव०—बायका नाहीं चवताळ्या पण त्यांची स्वतंत्र वृत्ती पाहून तुम्ही पुरुष मात्र वावचळून गेलां आहांत ! मी म्हणतो कीं तुम्हांला तरी एवढं चवताळायला काय झालं हो ? मुलगा धांवत सुटला, बाईला काहीं मोटार आंवरली नाहीं आणि मुलाला मोटारीचा धक्का अचानक लागला ! हा ॲक्सिडंट आहे, त्यावद्दल बिचाऱ्या शिकलेल्या बायकांच्या नांवांन एवढा शिमगा करून तुम्हांला तरी काय मिळणार ?

भंपक०—हो, तो ॲक्सिडंट होता हें मीहि कबूल करतो पण माझा खरा आक्षेप आहे या बायकांच्या स्वतंत्रपणावर ! अहो, या स्वतंत्र झाल्या आणि मोटारीसुद्धां हांकूं लागल्या !

देव०—मग त्यांत बिघडलं कुठं ? तुम्ही पुरुषांनीं हातांत बांगड्या भरल्यात तेव्हां बायकांनीं हातांत सुकाणूं घेतलं—मोटारीचं ! तुम्ही मॅन म्हणजे पुरुष आहांत ना ? मग तुम्ही नुस्ती बडबड करण्यापलीकडे त्या मुलाला शुद्धीवर आणण्याचा कांहीं उपाय केलात का ? तुमच्यापेक्षां ती बाईच वरी ! बिचारी झटकून त्या मुलाला घेऊन डॉक्टराकडे तरी गेली ! पण तुम्ही ? वाः रे तुम्ही बडबडे पुरुष !

भंपक०—अहो, तुम्हांला नाहीं माहित ! मी नाहीं कधीं नसत्या भानगडींत पडत ! अहो, मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? तो मुलगा कोण, कुणाचा आणि मला तरी काय करायचं होतं त्याच्याशीं ? आपलं डोळ्यांना दिसलं आणि राहवेना म्हणून बोललों इतकंच ! बेशुद्ध पडलेल्या मुलांना शुद्धीवर आणण्यापेक्षां मला

दुसरे माझे स्वतःचे पुष्कळ उद्योग आहेत. बरं आहे नमस्कार ! जातो मी माझ्या कामाला. मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? (जातां जातां) बाकी दिसतंय तें स्पष्ट बोलायला कुणाच्या बापाची भीति आहे ? ' दीज शिकलेल्या बायका हॅव्ह नो हार्ट ' (डुलत डुलत निघून जातो.)

देव०—काय लेकानं पौखाचा आव आणला पण ? खरं म्हटलं तर त्याला काहीं-एक करायचं नव्हतें पण त्यानं प्रसंग साधून शिकलेल्या बायकांना शिव्या मात्र हांसडून घेतल्या खऱ्या ! या असल्या बडबड्या पुण्यांना हल्लींच्या बायकांची स्वतंत्र वृत्ती कशी सहन होणार ? तो म्हणाला कीं ' वूमन हॅज नो हार्ट ' पण मी म्हणतो कीं ' मॅन हॅज नो हार्ट बट वूमन हॅज ! ' खरं बोलायचं म्हणजे असल्या स्वतंत्र वृत्तीच्या बायका पाहिल्या कीं मला आनंद होतो आणि मनाला खात्री वाटते कीं अम्हां बडबड्या पुण्यांनीं घालविलेलं वैभव या स्वतंत्र वृत्तीच्या बायकाच एक-ना-एक दिवस परत मिळवून आणतील ! वूमन काय आणि मॅन काय, वृत्ति कशी स्वतंत्र पाहिजे !

(इतक्यांत मुली मधुकराला घेऊन येतात.)

कमल०—मधुकरदादा, गुलाब मोटारीचा धक्का लागून इथंच पडला ! ' अरे पळं नको, धांवू नको ' म्हणून त्याला किती सांगितलं पण तो जो धांवत सुटला तो मोटारीचा धक्का लागून कोलमंडून पडला !

मधुकरः—(गृहस्थास) कांहे, इथं कुणी लहान मुलगा मोटारीचा धक्का लागून पडला होता का ? सांगा लवकर, तो माझा लहानगा भाऊ आहे !

देव०—हो, पण त्याला मोटारवाल्या बाईनं तत्काल डॉक्टरकडे नेलं ! बाई मोठी मायाळू दिसली बरं का ? तिच्या मोटारीचा नंबर (आठवून) एम्. ५६७८ असावा असं मला स्मरतं ! चला, आपण काइं ती बाई शोधून, मी तुम्हांला मदत करतो हवी तर !

मधुः—थँक यू ! मुलींनो, घरो जा बरं का ?

(जातात.)

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

प्रवेश २ रा.

(वार-शनिवार-मास्तीचें देवालय-बाहेरील भाग दिसतो भंपकराव दर्शन घेऊन बाहेर येतो.)

भंपक०—हरि विठ्ठल ! हरि विठ्ठल ! वजरंग वली की जय ! (नाकाला शेंदूर लावून) खरं म्हटलं तर मी खराखुराच भंपकराव आहे. माझ्यासारख्या गृहस्थाला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? आणि खरं म्हटलं तर मी या मास्तीच्या किंवा त्या विठोबाच्या दर्शनाच्या भानगडीत पडणारा माणूस नव्हे, पण काय करणार ? या मास्तीचें दर्शन घेतल्याशिवाय मला चैनच पडत नाही. शिवाय शनिवार उजाडला तर केव्हां एकदां मास्तीचें दर्शन घडेल असं होऊन जातें ! मास्तीरायाच्या कृपेनं इथं इतरही पुष्कळ सुंदर सुंदर दर्शनें घडतात ! आणि म्हणून तर मला शनिवारची मास्तीची वारी चुकवतां येत नाही ! पण आज तें सुंदर दर्शन कां वरं घडत नाही ? (पाहून) ती पहा, त्या सुंदरीबरोबर नेहमीं येणारी मुलगीच आली, तिच्याजवळ काढावी बातमी !

कमलः—(पूजेचें साहित्य हातांत घेऊन येते.) *

भंपक०—अग मुली, काय वरं तुझें नांव ?

कमलः—तुम्हांला काय करायचं आहे माझ्या नावाशीं ? अनोळखी मुलीला नांव विचारणारे तुम्हीं कुणी भंपकरावच दिसतां मला !

भंपक०—हो, मी भंपकरावच आहे. आतां तरी झाली ना माझी ओळख ? काय वरं तुझें नांव ? मला काय करायच्या नसत्या भानगडी म्हणा, पण म्हटलं इतक्या सुंदर मुलीचं गोड नांव ठाऊक असावं ! मी तुला दर शनिवारीं इथं मास्ती-रायाच्या दर्शनाला येतांना पाहतों...

कमल०—म्हणजे, मी मास्तीच्या दर्शनाला येतें तेव्हां तुम्ही माझ्या दर्शनाला येतां वाटतें ? धरा माझे पाय म्हणजे मीच मास्ती बनून तुमच्या टाळक्याला शेंदूर

भावगीत.*

प्रति शनिवारीं भज मनुजा हनुमंता ॥ ध्रु० ॥ भजन मोद
देई चित्ता । हरुनियां भवाची चिंता ॥ हनुमंत एक जर्गि त्राता ।
दे मंगल मति भगवंता ॥ १ ॥

फांसत्यें ! चोंवडा मेला, म्हणे 'मुली, तुझं नांव काय !' (वेडावते.) जळ्ळे तुझं नांव तें !

भंपक०—वाः, हुषार आहेस—कसं मला झणझणीत उत्तर दिलंस पण ! मला असल्या चुणचुणीत मुली फार आवडतात ! बरं, मुली ! तुझं नांव तुला माझ्यापासून लपवून ठेवायचं असलं तर खुशाल ठेव, पण तुझ्या बापाचं नांव तरी तूं मला सांगशील कीं नाहीं ? (स्वगत) या मुलीनं बापाचं नांव सांगितलं तर मिटलीच कटकट पण हिला जर बापाचं नांव सांगतां आलं नाहीं तर माझा तर्क खरा ठरल्याशिवाय मात्र राहणार नाहीं ! (उघड) तुझं नाहीं तर निदान तुझ्या बापाचं नांव तरी सांगशील कीं नाहीं ? छेः, छेः, हल्लींच्या मुलींना इतकी लाज कामाची नाहीं !

(इतक्यांत देवदत्त येतो व वाजूस उभा राहतो.)

कमल०—मेल्या, मुलींनीं तुझ्याइतकं निर्लज्ज वनावं हीच कीं नाहीं तुझी इच्छा ? मला नाहीं ठाऊक बापाचं नांव !

भंपक०—(स्व०) अरेच्या, हिला हिच्या बापाचं नांव ठाऊक नाहीं, अर्थात् माझाच तर्क खरा ठरणार ! (उघड) बरं, नाहीं बापाचं नांव ठाऊक तर नाहीं पण तुझ्या त्या—ती तुझ्याबरोबर नेहमीं येते ती—तिचं नांव तर ठाऊक आहे कीं नाहीं ? कोण बरं ती तुझी ?

कमल०—कोण ? ती माझी चंपाताई होय ? पण मेल्या, तुला काय करायच्या आहेत रे नसत्या भानगडी ? मी आपली जाल्येंच कशी इथून ! (जाते.)

भंपक०—एरवीं मला तरी काय करायच्या नसत्या भानगडी ? पण नसत्या भानगडी करतां करतां एक भानगड तरी आपोआप मिटली खरी ! तिचं नांव चंपाताई ! हिला वडिलांचं नांव ठाऊक नाहीं तेव्हां हिच्या चंपाताईलाहि वडिलांचं नांव ठाऊक नसणारच ! एकंदरींत वरीच माहिती कळली ! आतां त्या मुलीच्या घरीं राजरोसपणानं जायला हरकत नाहीं !

देवदत्तः—(पुढं होऊन व पाठीवर थापटी मारून) वाः राजेश्री ! देवदर्शनाच्या निमित्तानं बऱ्याच भानगडी उरकून घेतां तर ? बाकी, तुम्ही म्हणालच कीं मला काय करायच्या नसत्या भानगडी म्हणून ?

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकृगनराम-आल्बम ' आलें आहे ! किं. ४ आ.

भंपक०—(दचकून पहात) हो, खरंच आहे तें ! मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? हो पण, परवां त्या मोटारअॅक्सिडंटच्या गडबडींत तुमचं नांव विचारायचं मी विसरलों ! अतां सांगा तुमचं नांव ! अस्मादिकांचं नांव आहे भंपकराव !

देव०—आणि माझं नांव आहे देवदत्त ! पण कां हो भंपकराव, देवदर्शनाला येतां आणि याच भानगडी करीत वसतां का ? हें चांगलं नव्हे ! त्या मुलीचं नांव विचारून तुम्हांला काय करायचं आहे हो ?

भंपक०—मला काय करायचं आहे त्या चिमुरड्या पोरीच्या नांवगांवाशीं ? मला पाहिजे होती तिच्या चंपाताईची माहिती ! नाहीं नाहीं म्हणतां म्हणतां तीहि माहिती वरीच कळली म्हणा ! त्या मुलीला बापाचं नांव ठाऊक नाहीं या एकाच गोष्टीवरून मी सर्व काहीं ताडलं !

देव०—आणि मीहि सर्व काहीं ताडलं वरं का ?

भंपक०—काय ताडलंत हो तुम्ही ? बोला तर खरं !

देव०—मी ताडलं कीं तुम्ही एक पाजी गृहस्थ आहांत ! तुमच्या समाजांतील मुलींना बापाचं नांव ठाऊक नसावं यांत तुमच्यासारख्या गृहस्थाला आनंद वाटण्यासारखं तें काय आहे ? अहो, ही तर आमच्या समाजाला अत्यंत लज्जास्पद अशीच गोष्ट आहे.

भंपक०—पण तुम्हांला जी गोष्ट लज्जास्पद म्हणून वाटते तीच मला आनंदास्पद वाटते. ज्या मुलींना आपल्या बापाचं नांव ठाऊक नाहीं, त्यांच्याशीं ओळख पाडणं माझ्यासारख्या भंपकरावांना फार सोपं जातं !

देव०—काय पाजी आहांत हो ! चला, व्हा चालते इथून ! तुमच्यासारख्या पाजी माणसाचं नुस्तं तोंड पाहिलं तरीसुद्धां पाप लागेल !

भंपक०—मग त्यांत कुठं बिघडलं ? माझं तोंड पाहून पाप लागलं तर मास्तीरायाचं तोंड पाहून तें पाप धुवून टाका ! बाकी, मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? मी हा जातो बापडा ! (पाहून स्वगत) हो, ती पहा, मघांची मुलगा चालली आपल्या घराकडे ! तिच्या पाठीमागून जावं म्हणजे तिच्या चंपाताईचा ठावठिकाणा तरी समजेल ! (जातो.)

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

देव०—बस्स, झाला माझ्या मनाचा निश्चय ! आतां मी पतिता भगिनींच्या उद्धाराचंच कार्य हातीं घेणार आणि वेष्ट्यांच्या घरांतील तरुण मुलींचीं मनें वळवून त्यांना धर्मविहित संसाराचा राजमार्ग दाखविणार ! वेष्ट्यांमध्ये लम्नाची चाल पडेल तर हळुहळु त्यांच्या अनीतिकारक धंद्याला आळाच बसेल ! धर्मविहित लग्नबंधन हाच खरा पतिता स्त्रियांच्या उद्धाराचा राजमार्ग होय !

निसर्गराजः—(प्रवेशून) कां हो, देवदत्त ? राजमार्गावर उभे राहून एवढा कसला विचार करतां आहांत ?

देव०—राजमार्गाचाच विचार करतो आहे. आतांच मी एक चमत्कारिक दृश्य पाहिलं आणि मनाला वाईट वाटलं ! स्त्रियांच्या उद्धाराचा खरा राजमार्ग म्हणजे—

निसर्ग०—विवाहसंस्था नष्ट करून स्त्रीपुरुषांना निसर्गाकडे पुनः खेचून नेणें हाच होय असं या निसर्गराजाचं तरी ठाम मत आहे.

देव०—पण हें तुमचं मत चुकीचं आहे असं या देवदत्ताचें ठाम मत आहे. विवाहसंस्थेंत योग्य त्या सुधारणा घडून आल्यानं जर सर्व दर्जांच्या स्त्रीपुरुषांना सुखमय आणि प्रेममय संसाराचा लाभ मिळेल तरच हल्लींची अवनति थांबेल !

निसर्ग०—देवदत्त ! तुझीच चुकत आहां. अहो, लग्न हेंच तर सर्व विघ्नांचं मूळ आहे. लग्न नाही तर सुखांत विघ्नही नाही.

देव०—मग वेष्ट्यांचं आयुष्य सुखांत जात असेल असंच का तुझाला वाटतं ? वेष्ट्या ह्या लग्नाच्या विघ्नापासून अलिप्तच राहिलेल्या नाहीत का ? त्यांना लग्न-संस्काराचा लाभ मिळत नाहीं झणून त्यांचे आयुष्य दुःखमय होतं असं निदानं मला तरी वाटतं !

निसर्गः—चुकतां तुझी देवदत्त ! कांहीं स्त्रियांचीं लग्नें होतात आणि कांहीं स्त्रियांचीं लग्नें होत नाहीत ही विषमताच वेष्ट्यांच्या दुःखी जीवनाच्या मुळाशी आहे. लग्नसंस्था नष्ट करा असं हा (पुस्तक काढून) गोरा तत्त्ववेत्ता मिस्टर स्टोनहार्ट ओरडून सांगतो आहे ! पहा...

देव०—तुझीच हें पुस्तक बंद करून आणि नीट डोळे उघडून आपल्या समाजाकडे पहा ! तो तत्त्ववेत्ता स्टोनहार्ट आहे, तसे दगडी अंतःकरणाचे आदमी लोक नाही !

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकूगनराम-आल्बम ' आलें आहे ! किं. ४ आ.

निसर्गः—मग तुह्मी मिस वॉटरलिली यांनी लिहिलेला हा समाजशास्त्राचा नवा ग्रंथ वाचा. मिस वॉटरलिली ही जुनी पुराणी विदुषी नाही. ती अगदीं आज-कालची, कालचीसुद्धां नव्हे, अगदीं आजची, १९३१ सालची कुमारी आहे. या १९३१ च्या कुमारीनें लग्नसंस्थेचा निषेधच केला आहे—पहा...

देव०—त्या गोऱ्या वॉटरलिलीचं अप्-टु-डेट तत्त्वज्ञान आमच्या समाजांतील शिकलेली आणि स्वतंत्र विचारांची एकाहि कुमारी मान्य करणार नाही. आमच्या समाजांतील शिकलेल्या कुमारिका. फार तर प्रीतिविवाहाची मागणी करतील. लग्नच नको असं या घटकेपर्यंत एकाहि कुमारीनं या देवदत्ताला सांगितलेलं नाही !

निसर्ग०—पण या निसर्गराजाला तसं अनेक कुमारींनीं सांगितलेलं असून त्या कुमारींच्या सहकारितेनं मी विवाहविध्वंसक मंडळ स्थापन केलं आहे. या मंडळाची अध्यक्षीणवाई मालती नांवाची अप्-टु-डेट विदुषीच आहे. मालतीवाई या स्वतःला ' कुमारी १९३१ or Miss 1931 ' असं म्हणवून घेतात. त्यांनीं आमच्या मंडळासाठीं अनेक कुमारी सभासद मिळविण्याचं काम जारीनं सुरू केलं आहे. पाहिजे तर एकाद्या दिवशीं मी तुमची व त्यांची गांठ घालून देईन.

देव०—आणि त्यांची व माझी गांठ पडली म्हणजे मीहि त्याचं मन लग्नसंस्काराला अनुकूल करून घेईन. मीहि सुधारकच आहे पण लग्नसंस्था मोडून टाकण्याच्या मात्र विरुद्ध आहे. मी विधवाविवाह मानतो, प्रीतिविवाह मानतो. पण लग्न हें एक विघ्न आहे असं मात्र मानीत नाही !

निसर्ग०—लक्षांत ठेवा कीं हें १९३१ साल आहे, या सुधारलेल्या सालांत लग्नसंस्था हवी म्हणणाऱ्यांना खरे सुधारक कोण म्हणणार ? १९३१ सालचा सुधारक लग्न नको असंच ठांसून सांगणार ! पण या वादाचा निकाल मालतीवाईच्या भेटीअंती होणारच आहे मग कशाला इथं डोकंफोड करीत वसा ? एक दिवस तुमची व मालतीवाईची भेट झाल्यावर तुमचे सर्व संशय फिटल्याशिवाय राहणार नाहीत ! चला.

(जातात.)

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

प्रवेश ३ रा.

(स्थळ-बगीचा. मालती व मधुकर गुलाबला हातगाडीत बसवून घेऊन येतात.)

मधुकरः—मालती, तूं गुलाबाला योग्य ते उपचार केलेस आणि म्हणूनच तो इतक्या लौकर बरा झाला. मालती, हे तुझे माझ्यावर आणि माझ्या लहानग्या भावावर, उपकारच झाले आहेत. मी तुझे आभार मानतो.

मालती०—छे, छे, मधुकर ! मलाच उलट तुमचे आभार मानले पाहिजेत. गुलाबला धक्का लागला तो माझ्याच मोटारीचा ना ? अर्थात् चूक झाली ती माझ्या हातून ! मीच खरी अपराधी आहे, मलाच तुमची व तुमच्या लहानग्या भावाची क्षमा मागितली पाहिजे. मधुकर, तुम्हीच मला थोर मनानं क्षमा करा.

सौजन्यगीत.

विनति पदा मान्यवरा अवधारा ॥ ध्रु० ॥ होतें ना ध्यानिं
मनीं । आलें तें घडुनी । थोर मनें शांति वरा ॥ १ ॥

मधु०—मालती, तूं काहीं मुद्दाम गुलाबच्या अंगावर मोटार घातली नाहीस ! खरी चूक झाली असेल गुलाबच्याच हातून ! मोठा दांडगोबा आहे तो ! कोणाची खोडीच काढील, नाहीतर कोणाची चेष्टाच करील ! त्यानं त्या दिवशीं कुणाची काहीं थट्टामस्करी केली असेल आणि तो थट्टामस्करीच्या नादांत रस्त्यावरून धांवत सुटला असेल दुसरं काय ? मग असा धांदरा मुलगा अॅक्सिडंटमध्ये सांपडला तर त्यांत दुसऱ्याला दोष देण्यांत काय अर्थ ? चूक त्याच्याच हातून झाली अर्थात् त्याच्या वतीनं मलाच तुझी क्षमा मागितली पाहिजे.

मालती०—तें काहीं नाही. तुम्ही माझ्याकडून काहींतरी नुकसानभरपाई करून घेतल्याशिवाय माझ्या मनाचं तरी समाधान होणार नाही. तुम्ही मागाल तें द्यायला मी तयार आहे.

मधु०—गुलाबच्या अॅक्सिडंटच्या निमित्तानं गेला आठवडाभर तुझा गोड सहवास मला लाभला हा माझा अकल्पित फायदाच झालेला आहे. असाच तुझा गोड सहवास मला कायमचा लाभेल तर मी स्वतःला धन्यच समजेन !

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत 'जॅककूगनराम-आल्बम' आलें आहे ! किं. ४ आ.

माल०—म्हणजे माझ्या मैत्रीची तुम्ही मागणी करतां हेच ना ? इ घ्या वचन !
(हातांत हात देऊन) मधुकर, आजपासून मी तुम्हाला माझे परमप्रिय मित्र समजले.
मधुकर, आतां तरी झालं ना तुमच्या मनासारखं ? कीं आणखी कांहीं देऊं ?

मधु०—(स्वगत) ही या वेळीं माझी कोणतीहि मागणी पुरी करायला कव्ळ
झाली आहे मग मी ही संधि साधून हिला मागणी घालूं का ?

माल०—मधुकर, इतका कसला विचार करतां ? मागा म्हटलं मागावं ! ' मागा
म्हणजे मिळेल ' हें तत्त्व तुम्हांला माहीत नाही वाटतें ? मी तुमच्यावर प्रसन्न झाल्यें
आहें, वाटेल तें मागा ! एवढी साधी मागणी करायलाहि तुम्हांला इतका विचार
पडावा ना ?

मधु०—पण माझी मागणी साधी नाही !

माल०—म्हणजे अशी कोणती कठीण मागणी तुम्ही माझ्याजवळ माग-
णार आहांत ?

मधु०—खरं सांगूं ? मी तुझ्याजवळ दुसरी एकादी मागणी न करतां तुला मात्र
मागणी घालणार आहे. मालती, तूं माझी मागणी मान्य करशील का ? तूं माझ्याशीं
लग्न करून माझी धर्मपत्नी होशील का ? मालती, मागा म्हणजे मिळेल म्हणून तूंच
मला सांगितलंस ना ? अतां मला काय पाहिजे तें मी मागितलं मग कां वरं अशी
विचारांत पडलीस ?

माल०—कारण ही तुमची मागणी अविचाराची आहे. लग्न म्हणजे अविचार हें
माझें ठाम मत आहे. मी विवाहविध्वंसक मंडळाची अध्यक्ष आहे. मी या
जन्मांत तरी कोणाशीं लग्न करणार नाहीं. १९३१ सालची स्वातंत्र्यवादी कुमारी
कधीहि कुणाची पत्नी होणार नाही हें पकें लक्षांत ठेवा !

निर्धारगीत.

शुभ विवाह तो । अशुभ अजि गणा ॥ नव मत अतां
माना ॥ धु० ॥ व्यापी जगा स्वातंत्र्य सारें । तेंच रुचतें मम
मना ॥ करिं ना वृथा वलगना ॥ १ ॥

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

मधु०—असलीं विक्षिप्त मतें तुझ्या सारख्या विदुषीला शोभत नाहीत. मालती, तूं विदुषी असून शिवाय विचारी आहेस. कोणाहि स्त्रीनं, अनुरूप वरानें केलेली लग्नाची मागणी नाकारणं हा अविचारच होय. मी तुझा पति व्हायला योग्य नाहीं कां ?

माल०—नाहीं, मुळींच नाहीं.

मधु०—कां वरं ?

माल०—कारण तुझी मॅन आहांत, पुरुष आहांत ! मी कोणाहि पुरुषाची गुलाम होणार नाहीं. मी १९३१ सालची कुमारी आहें हें विसरूं नका.

मधु०—पण मालती, तूं जशी कुमारी आहेस तशीच 'वूमन' आहेस. कोणाहि स्त्रीला मनाचा असला कठोरपणा शोभत नाहीं ! वूमन ह्मणजे.....

गुलाब०—(गाडींतून उतरून व जवळ जाऊन) वूमन ह्मणजे बायको ! मधु-भाऊ, ही वूमन ह्मणजे बायकोच आहे ! भाऊ, ही बायको व्हायला कबूल नाहीं वाटतं ?

माल०—मी नाहीं कुणाची बायको होणार ! बायको ह्मणजे गुलाम !

गुलाब०—छे: छे:, मालतीबाई, चुकतां आहांत तुझीं ! बायको ह्मणजे गुलाम नव्हे, बायको ह्मणजे वूमन ! भाऊ, या मालतीबाई वूमन ह्मणजे बायको व्हायला तयार नाहीत कीं काय ?

मधु०—नाहीं, गुलाब ! मालती बायको व्हायला तयार नाहीं.

माल०—मधुकर, मला या गोष्टीची फार चीड आहे. कुणी माझ्या लग्नाची गोष्ट काढली कीं माझ्या तळपायांची तिडिक मस्तकाला जाऊन भिडते. मधुकर, हा विषय असा थेटवारी नेऊं नका. गुलाब, तूं असा आजारी आणि गाडींतून खालीं कां उतरलास ?

गुलाबः—तुमचं मॅन आणि वूमनचं भांडण तोडायला ! मी आजारी आहें ना ? मग मला तिकडे गाडींत टाकून तुझीं कां इकडे एका वाजूला गुलगुल गोष्टी करीत बसलांत ? मी नाहीं जा आजारी !

मधु०—अरे, तूं आजारीच आहेस ! त्या दिवशीं मोटारीच्या धक्क्यानं तूं बेशुद्ध पडला नव्हतास का ? डॉक्टर म्हणतात कीं तुला जरी एकादी मोठी जखम झालेली नाहीं तरी तुझं हार्ट बुईक झालं आहे—तुझ्या हार्टला जपलं पाहिजे.

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत 'जॅकीकूगनराम-आल्बम' आलें आहे ! किं. ४ आ.

गुलावः—हार्ट म्हणजे काळीज ! माझं काळीज चांगलं आहे. तुम्हीच आपल्या काळजाची काळजी घ्या !

मधु०—मालती, ऐकलंस ना गुलाव काय म्हणतो तें ? तो हार्टची काळजी घ्यायला सांगतो आहे. एक तूं आपल्या हार्टची काळजी घे किंवा तें हार्ट मला देऊन टाक, मी घेईन त्याची काळजी !

गुला०—मालतीबाई, द्या ना एकदां तुमचं हार्ट मधुभाऊला ?

माल०—मी नाही कुणाला माझं हार्ट देणार आणि मी नाही कुणाची वायको होणार ! बरं बाळ, आतां जास्त बोलण्याचे श्रम करूं नकोस आणि बैस गाडीत जाऊन !

गुला०—वाहवा ! म्हणजे तुम्हांला माझी अडचण झाली होय ना ? मी जातों चापडा, वसा तुम्हीच एका बाजूला गुल्लगुल गोष्टी करीत ! माझ्या आजारीपणाच्या डोंगानं जर तुमचा फायदाच होत असेल तर मी तरी कशाला इतक्यांत बरा होऊं ? पहा, भाऊ! मी आजारी पडायला जातों. तुमच्या गप्पागोष्टी संपल्या म्हणजे सावकाश घरीं या बरं का ? (धांवत जाऊन गाडी ढकलीत नेतो.) *

मालतीः—अरे गुलाव ! धावूं नकोस असा ! पडशील, थांब ना ?

मधु०—अरे थांब, संपल्या आमच्या गप्पा बरं ! (जातात.)

पहिला अंक समाप्त.

थट्टा-गीत.*

नाहिं मी आजारी आजारी । कां छळितां मज भारी ॥ धु० ॥
भाऊ येतो नाडी बघतो । म्हणतो तूं आजारी । मारी गप्पा
मग बैसुनियां मालतिच्या शेजारीं ॥ १ ॥ मालति येते तीहि
म्हणते । बाळा तूं आजारी ॥ तुमचें साधे काम जरी हो ।
पडतों मी आजारी ॥ २ ॥

अंक दुसरा.

प्रवेश १ ला.

(स्थळ—बगीचा. निसर्गराज प्रवेश करतो.)

निसर्ग०—नको तें लग्न, कारण त्यांत आहे विघ्न ! विवाहविध्वंसक मंडळाची खास बैठक भरून लग्नाविरुद्ध जंगी चळवळ करण्यासंबंधाचा ठरावहि पास झाला. मालतीबाईनें आमच्या मंडळांत कुमारी सभासदांची भरती करण्याचें कार्य चालविलंच आहे आणि ती अनेक कुमारिकांकडून ' लग्न करणार नाही ' अशा शपथाहि घेत आहे. मी आहे त्या मंडळाचा सेक्रेटरी, अर्थात् मलाहि कुमारांच्या सहा गोळा केल्याच पाहिजेत. (समोरून भंपकराव येतो त्यास) नमस्कार. तुमचें लग्न झालं आहे का ?

भंपक०—नमस्कार ! तुमचा प्रश्न जसा चमत्कारिक, तसं या भंपकरावाचं उत्तरहि चमत्कारिकच आहे. लग्न झालं असं तर मला म्हणावंच लागेल पण लग्नाची जबाबदारी मी मानीत नसल्यामुळं मला स्वतःला तें न झाल्यासारखंच आहे. म्हणून तुमच्या प्रश्नाला हा भंपकराव होकारार्थी आणि नकारार्थी असें दुहेरी किंवा दुटप्पी उत्तर देतो. बरं, तुम्ही हा असा चमत्कारिक प्रश्नकां केलात मला ?

निसर्ग०—कारण मला लग्नाविरुद्ध जंगी प्रोपागॅंडा करावयाचा असून ' लग्न नको ' असं म्हणणाऱ्या लोकांच्या सहा गोळा करावयाच्या आहेत. करा या विवाह-विध्वंसक मंडळाच्या प्रतिज्ञापत्रकावर सही ! मी निसर्गराज त्या मंडळाचा मंत्री आहे.

भंपक०—नाहीं, मला तुमच्या प्रतिज्ञापत्रकावर सही करतां येत नाही. मी लग्न नको असं म्हणणारा नाही—लग्न असावं पण लग्नाची जबाबदारी नसावी असं म्हणणारा मी आहे.

निसर्ग०—पण मी म्हणतों कीं लग्नच नाही तर जबाबदारी तरी कुठून येणार ? लग्न नाही तर विघ्नहि नाही !

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

देवदत्तः—(प्रवेशून) पण मी म्हणतो कीं तुमचं विघ्न या भंपकरावाच्या पाठीमागे कां ? त्यांचं तर लग्न झालेलं आहे !

निसर्ग०—पण लग्नाची जबाबदारी त्यांना नको आहे ना ? ते हळुहळु निसर्गाकडे धांव घेत आहेत ! निसर्गात बायको नाही आणि निसर्गात पुढच्या मागच्या पिढ्यांचं विघ्नहि नाही. चला बंधूनों, निसर्गाकडे चला ! मी अमक्याचा मुलगा, मी अमक्याचा नातू, अमुक माझा मुलगा आणि अमुक माझा नातू, या पिढ्यान्-पिढ्यांच्या भानगडी निसर्गात नाहीत. म्हणून म्हणतो कीं बंधूनों, निसर्गाकडे चला !

भंपक०—हो, हा तुमचा उपदेश जर तुम्ही, लग्नाच्या विघ्नापासून अलिप्त असलेल्या आपल्या वेश्यांना कराल तर वरं होईल ! हल्लीं वेश्यांमध्ये लग्नाचें वेड माजत चाललं आहे. नसत्या भानगडी करणाऱ्या या सुधारकांनीं प्रथम मुलींच्या शिक्षणाची ओरड केली. वरं, मुली शिकल्या तर त्यांच्यामागं अतां त्यांनीं लग्नं करा म्हणून टुमणं लावलं आहे.

देव०—आणि तेंच बरोबर आहे. वेश्यांच्या मुली धर्मविहित लग्नं करून संसार थाटूं लागतील तर आमच्या समाजाला लागलेला वेश्याव्यवसायाचा कलंक धुवून जाईल ! वेश्यांमध्ये धर्मविहित लग्नांची चाल पडणंच इष्ट आहे.

भंपक०—छेः, तुम्ही सुधारकांनीं फार अनर्थ केलात बुवा !

निसर्ग०—अहो, हे देवदत्त कसले सुधारक ? हे जुने पुराणे बुरसलेले सुधारक ! यांची मजल प्रौढविवाह, प्रीतिविवाह, विधवाविवाह आणि वेश्याविवाह यापलीकडे जाणं शक्य नाही. हे बुरसलेले सुधारक अजून विवाहाच्या कोंडाळ्यांतच धडपडताहेत ! १९३१ सालीं यांना सुधारक म्हणणं म्हणजे नवयुगाचा अपमान करण्यासारखं आहे. १९३१ सालचे सुधारक देवदत्तासारख्यांना सुधारक म्हणायला तयार नाहीत ! ' निसर्गाकडे चला ' हा नवयुगाचा महामंत्र ज्याला माहीत नाही तो कसला सुधारक ?

भंपक०—पण मला तुम्ही दोघेहि पक्के सुधारकच वाटतां ! वेश्यांच्या मुलींना शिक्षण देऊन त्यांना लग्नं करावयास सांगणारे देवदत्त हेहि सुधारक आणि गृहस्थांच्या मुलींना लग्नापासून परावृत्त करणारे तुम्ही निसर्गराजहि सुधारकच !

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जेंकांकूगनराम-आल्बम ' आलें आहे ! किं. ४ आ.

तुम्हां दोघांत फरक इतकाच की एक पीठा दगड तर दुसरा काळा फत्तर ! वाकी मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? मला तुम्हां दोघांचाहि उपयोग नाही.

निसर्ग०—छे, छे ! चुकतां तुम्ही भंपकराव ! मी तुमची डिफिकल्टी सॉल्व्ह करून देतो. बोला तुमची डिफिकल्टी !

भंपक०—बोला, चंपावतीला खेंचून नेतां का निसर्गाकडे ? ती वेश्येची मुलगी असून सुद्धां लग्नाचा छंद घेऊन वसली आहे.

देव०—आणि तेंच वरोवर आहे ! पतितां स्त्रियांची उन्नति पवित्र लग्न संस्कारानंच होईल !

निसर्ग०—अहो भंपकराव, हा देवदत्त पागल आहे, त्याच्या काय नादीं लागतां ? मी तुम्हांला मदत करतो आणि चंपावतीला निसर्गाकडे खेंचून आणतो. लग्नानं उन्नति होते हें १९३१ सालीं तरी कोणी मान्य करणार नाही. चला भंपकराव ! याच्या नादीं काय लागतां ?

भंपक०—चला तर ! (स्व०) वाकी, त्या चंपावतीपुढें या निसर्गराजाचाहि डाळ शिजणं शक्य नाही. ती चंपावती वेश्या-कुमारी असली तरी शिकलेली आहे, आणि ' दीज शिकलेल्या वायका हेंव नो हार्ट ' हें तर माझं ठाम मत आहे.

निसर्ग०—देवदत्त, वसा चुरमुरे खात ! मी लग्नें मोडणार हें लक्षांत ठेवा.

देव०—आणि मी लग्नें जोडणार हें तुम्हीहि लक्षांत ठेवा ! (ते गेल्यावर) हा वदमाष भंपकराव चंपावतीला कुमार्गाला लावण्याची खटपट करीत आहे काय ? ठीक आहे, आपण आपल्या प्रयत्नांची शिकस्त करून त्याचा व्यह ढांसळून पाडलाच पाहिजे. (जातां,)

(दुसऱ्या बाजूनें मालती व चंपावती येतात.)

माल०—चंपावती, आज तरी मी तुझ्या घरी येणारच ! मला तूं नको कां म्हणतेस तेंच माझ्या ध्यानीं येत नाही. तूं माझी जिवलग मैत्रीण नाहीस का ?

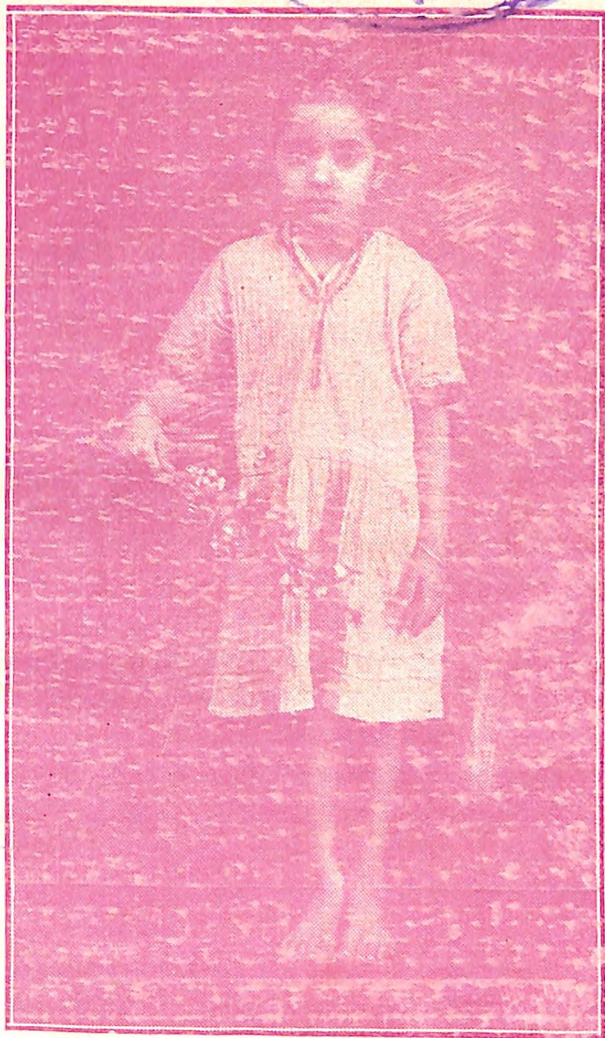
चंपा०—मालती, तूं माझी मैत्रीण होतीस आणि आहेसहि पण मी तुला माझ्या घरीं कशी घेऊन जाऊं ?

माल०—कां वरं ? माझे पाय लागले तर तुझें घर अपवित्र होईल वाटतं ?

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

कुमारी १९३१—

वाला इंदुमती गद्रे

ही वाला गोड पण घवववीत काम करते !

कुमारी १९३१—

‘ जैकी कूगन ’ राम.

अभिनयाचें शिक्षण घेत असतांना !

जैकी कूगन रामाचें आव्हान ‘ तिरंगी झेंड्यां ’ त पहा !

चंपा०—उलट तूं पायधूळ झाडलीस तर माझं अपवित्र असलेलं घर पवित्रच होईल पण...

माल०—पण काय ? सांग, मला सर्व हकीगत सांग. माझ्यापासून कांहींही लपवून ठेवूं नकोस. चंपावती, मैत्रिणीपासून खऱ्या गोष्टी लपवून ठेवणं तुला तरी वरं दिसतं का ?

स्नेहगीत.

कां सत्य लपविसी तें । मी स्नेह दिला गे ॥ तुजला ॥ कां दीप राही तिमिरीं । त्या स्नेह दिला गे ॥ जरि त्या ॥ ध्रु० ॥ मानितें तुला भगिनी । हृदयीं स्थान दिलें गे ॥ तुज मी ॥ कां बोल अबोला । धरिसी ॥ १ ॥

चंपा०—मालती, या वेळीं तरी मला अधिक आग्रह करूं नकोस. आज माझ्यावर कांहीं भलतंच संकट येण्याचा संभव आहे, त्या संकटांतून मी निभावत्यें तर तुला मी खात्रीनं घरीं घेऊन जाईन !

माल०—असं कोणतं संकट आज तुझ्यावर येणार आहे ?

चंपा०—त्या संकटाचा नुस्ता उच्चारहि माझ्यानं करवत नाही. वरं पण तें राहूं दे. मी एक गोष्ट तुला विचारूं का ? होय म्हणत असशील तर विचारतें.

माल०—हो, हो, वाटेल ती गोष्ट विचार. माझ्याशीं दुजा भाव धरूं नकोस. बोल, काय तूं मला विचारणार आहेस ?

चंपा०—मालती, माझ्यावर येणाऱ्या संकटांतून सुटण्यासाठीं मी जर कधीं तुझ्या चरणांचा आश्रय घेतला तर तूं मला दूर लोटणार नाहीस ना ?

माल०—चंपा, काय हें असं वेड्यासारखं विचारतेस ? चंपा, वाटेल त्या वेळीं तूं माझ्याकडे ये, मी तुला माझी प्रिय भगिनीच समजत्यों.

चंपा०—पण मी तुझ्या घरीं राहिल्यानं तुझ्या घरच्या मंडळीचा तुझ्यावर रोष होणार नाही ना ? नाही तर करायला जाईन एक आणि व्हायचं आपलं भलतंच !

माल०—छे; तसला संशय सुद्धां मनांत आणूं नकोस. तूं काय म्हणतेस आणि तूं कोणत्या संकटांत आहेस हें थोडंसं माझ्या लक्षांत येऊन चुकलं आहे. माझं घर हें सुधारक कुटुंबाचं घर आहे, माझ्या घरांत भेदभाव मुळींच पाळला जात नाही.

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकूगनराम-आरश्म ' आले आहे ! किं. ४ आ.

सुप्रसिद्ध सुधारक रावबहादुर मानधन यांच्या पोटी मी जन्म घेतला असून नवविचारांच्या वावर्तीत तर मी वडिलांच्याहि पुढं गेल्यें आहे. माझे वडील विधवाविवाह, प्रौढविवाह इ. इ. वैवाहिक भानगडीतच गुरफटलेले होते पण मी त्यांच्यापुढं एक पायरी गांठली असून विवाहसंस्थाच नष्ट करण्याची प्रतिज्ञा केली आहे. विवाहाच्या चालीमुळं समाजांत भलभलते भेदभाव निर्माण होतात आणि उच्च आणि नीच असला जातीजातींचा तंटो माजतो. मी स्वतः लग्न न करण्याचा निश्चय केला असून विवाहसंस्थेचा नायनाट करण्यासाठी मी विवाहविध्वंसक मंडळ काढलं आहे. तूं सुद्धां आमच्या मंडळाची सभासद हो. विवाहसंस्था नष्ट झाल्यानं स्त्रियांची गुलामगिरीहि नष्ट होईल. लग्नबंधनामुळं स्वतंत्र असलेली स्त्री आपल्या पतीची गुलाम होते. चंपावती, तूं सुद्धां लग्न न करण्याची शपथ घे.

चंपा०—मालती, सुधारलेल्या विचारांच्या वावर्तीत मला तुझ्याइतकं पुढं जातां येत नाहीं. मी शक्य तोंवर लग्न करण्याचाच निश्चय केला आहे. पवित्र लग्नसंस्कारामुळं माझ्या अमंगल कुलालाहि पावित्र्यच येईल. पण हें पहा मालती, मी जर कधीं तुझ्या आश्रयाला येऊन राहिल्यें तर मात्र तुझ्या संतोषासाठीं मी जन्मभर कुमारीच राहीन—मी तुझ्या शब्दाबाहेर जाणार नाहीं.

माल०—इतकं कबूल केलंस तरी मला पुरे आहे. मी १९३१ सालची कुमारी आहे, तूं हि तशीच हो.

चंपा०—वरं तर जात्यें मी ! हो, पण संकटकाळीं तुझ्या चरणांचा आसरा मी घेऊं ना ?

माल०—असं पुनः पुनः काय विचारतेस ? केव्हांहि अगदीं निर्धास्त मनानं माझ्या घरीं रहावयाला ये. तूं माझी पाठची बहीणच आहेस, मग तर झालं ना ?

चंपा०—आणि मालती, तूं हि माझी थोरली बहीणच आहेस. प्रसंग पडला तर मीहि तुझाच किता गिरवीन ! वरं येत्यें तर ! (जाते.)

माल०—किती प्रेमळ मुलगी आहे ही ? पण तिच्या प्रेमळपणाची किंमत आमच्या निर्बुद्ध आणि वठून गेलेल्या समाजाला मुळींच वाटत नाहीं. तिच्या आईबापांनीं कदाचित्, समाजानं घालून दिलेला लग्नबंधनाचा गुलामगिरीचा मार्ग आक्रमिला नसेल आणि म्हणूनच तिला आमचा समाज हीन दर्जाची समजत

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

असेल ! आमच्या समाजांत एकाचें लग्न होतें आणि त्याच्या मुलाबाळांना उच्च दर्जा मिळतो आणि दुसऱ्याचें लग्न झालेलें नसतं म्हणून त्याच्या मुलांना हीन दर्जा प्राप्त होतो. हा उच्चनीचपणा घालविण्याचा एकच उपाय म्हणजे...

मधुकरः—(गुलाबसह प्रवेशून) सर्वाना लग्नसंस्काराचा धर्ममार्ग खुला करून देणें हाच होय. मालती, मी तुम्हां दोघांचें भाषण दुरून ऐकलं आणि म्हणूनच मी तुला स्पष्ट सांगतों कीं विवाहसंस्था नष्ट करण्यासंबंधाचे सर्व वेदगळ विचार सोडून दे आणि लग्नसंस्कारांत योग्य त्या सुधारणा घडवून आणून समाजाला उन्नतीचा योग्य मार्ग दाखव. भलभलते कल्पित आणि अकल्पित भेद नष्ट झाले. आणि सर्वाना प्रीतिविवाहाचा सन्मार्ग खुला झाला तर समाजाला अधिक सौख्याचे दिवस दिसणार नाहींत का ? पवित्र लग्नबंधनामुळं समाजाची अवनति होईल असं तुला कां वाटतें तेंच मला समजत नाहीं.

माला०—आणि तें तुम्हां पुरुषांना समजणारहि पण नाहीं कारण अजून शिकलेल्या स्त्रिया सुद्धां लग्नाची शंखला अडकवून घेऊन स्वतः तुमच्या गुलाम व्हावयाला तयार होत आहेत. लग्न झालं कीं स्त्रीचें स्वातंत्र्य नष्ट झालं असं खुशाल समजावं ! मधुकर, तुमचीं मते आतां जुनीं पुराणीं आणि त्याज्य झालीं आहेत. आतां १९३१ साल उजाडलं आहे हें विसरूं नका आणि मला लग्नाचा उपदेश करण्याच्या भानगडींत पडूं नका. मी तुमची मित्र असल्यां तरी तें मित्रत्व दृढ करण्यासाठीं स्वतःच्या गळ्यांत लग्नाची शंखला कधींहि अडकवून घेणार नाहीं.

मधु०—मग मी गुलाबला बरोबर घेऊन घरीं जाऊं ना ? तूं नाहीं ना येत माझ्या घरीं ? तू माझ्याशीं लग्न केलं असतंस तर मी सुखी झालों असतो. तुझा सहवास न लाभल्यामुळें आतां माझें आयुष्य दुःखांतच जाणार हें तूं लक्षांत ठेव घ्याणजे झालं ! जाऊं ना मीं गुलाबला घेऊन ? ठीक आहे तर, तुझें मौन हीच तुझी संमति असं समजून मी घरीं जातो. चल गुलाब, आपण आपल्या घरीं जाऊं !

गुला०—पण भाऊ, मालतीबाई कां नाहीं तुझ्याबरोबर येत ? त्यांच्याशिवाय तुला घरीं चैन पडेल का ?

मधु०—चैन पडणार नाहीं हें तर खरंच पण काय करायचें ? माझ्या सहवासांत दुःख होईल अशी त्यांना भीति वाटते.

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जेंकीकूगनराम-आत्वम ' आलें आहे ! किं. ४ आ.

गुला०--कां भाऊ ! त्यांना कां वरं तुझी भीति वाटते ? तूं मालतीबाईंना रागं भरशील होय ?

मधु०--नाहीं वाळ, मी त्यांना मुर्ळांच रागं भरणार नाहीं, उलट त्यांची प्रत्येक आज्ञा मानीन आणि त्यांच्या सुखासाठीं मी स्वतःचा प्राणहि देईन.

गुला०--मालतीबाई, भाऊ तुमच्या सुखासाठीं स्वतःचा प्राण सुद्धां द्यायला तयार आहे मग तुम्हीं त्याचा प्राण कां घेत नाहीं ?

मालः०--वाळ, तुझे मधुभाऊ पुरुष आहेत, अत्तां असंच गोडगोड बोलतील पण एकदां मी त्यांच्याशीं लग्न केलं ह्मणजे मग तेच माझा प्राण ध्यायलाहि कमी करणार नाहीत ! वाळ, तुझ्यामुळं माझे थोडे दिवस सुखांत गेले आणि ह्मणून तुला निरोप देतांना मला फार दुःख होत आहे. पण काय करूं ? गुलामगिरीचा हीन मार्ग टाळण्यासाठीं मला हें दुःख सहन केलंच पाहिजे.

गुला०--मग मालतीबाई, मी असंच करतो. माझ्या मधुभाऊला सुखाचे दिवस दिसावे ह्मणून मी तुमच्या घरीं वाटेल तितके दिवस आजारी पडायला तयार आहे. मालतीबाई, लौकरच माझ्या अंगावरून मोटार नेऊन मला आजारी पाडा वरं का ?

मधु०--गुलाव, खुळा आहेस तूं ! तूं पुनः आजारी पडूंहि नकोस आणि मला तसलं सुख देऊंहि नकोस. मालती, आह्मी जातो. तुला आमच्यामुळं इतके दिवस तसदी पडली त्याबद्दल आम्हांला क्षमा कर. चल गुलाव, जाऊं आपण आपल्या घरीं !

गुला०--वरं चल तर ! मालतीबाई, मी जातो पण लौकरच आजारी पडून तुमच्या घरीं रहायला येईन वरं का ?
(जातात.)

माल०--किती चांगली, किती सुशील आणि किती प्रेमळ माणसं आहेत हीं ? त्यांच्या सहवासांत मी खरोखरच स्वर्गसुखाचा अनुभव घेत होत्ये, पण यापुढं लग्नाची शंखला गळ्यांत अडकवून घेतल्याशिवाय मला तें सौख्य मिळणं शक्य नाही. मधुकरांचा सहवास मलाहि हवासाच वाटतो पण मी मधुकरांची विवाहित पत्नी झाल्ये तर त्यांची गुलाम होणार नाही का ? पण छेः, मला असल्या दुबळ्या विचारांना माझ्या मनांत थारा देतां कामां नये. असल्या विचारांनीं माझीं ठाम मतें पालटतील कीं काय अशी सुद्धां मला भीति वाटूं लागली आहे. मधुकर प्रेमळ

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

आहेत, सुशील आहेत आणि माझे जन्माचे मित्र व्हायलाहि योग्यच आहेत पण म्हणून मी त्यांची पत्नी होऊं का ? एकदां लग्न होऊन मी स्वतःला त्यांची पत्नी म्हणवून घेऊं लागलें म्हणजे माझ्या स्वातंत्र्याला आळा पडल्याशिवाय राहणार नाहीं. मी दुःख्या विचारांना बळी पडणारी जुन्या वळणाची स्त्री नाहीं. मी १९३१ सालची अगदीं नव्या विचारांची कुमारी आहे, मला लग्नामुळं प्राप्त होणाऱ्या गुलामगिरीचे कुविचार टाकलेच पाहिजेत ! काय वाटेल तें होवो, मी आपलं मन स्वातंत्र्याच्या निश्चयापासून कधीही ढळूं देणार नाहीं.

निर्धार गीत.

मळवुं कां शीला । मंगला । त्यजुनी धीरा ॥ ध्रु० ॥ प्रेम वदे सोडीं ब्रीदा । ब्रीद वदे साहीं विपदा । सोडुं काम नवमतछंदा । विवश होउनी अविचारा ॥ १ ॥

देवदत्तः—(प्रवेशून) नमस्कार, मालतीबाई !

माल०—नमस्कार. आपण कोण ? आपलं काहीं काम आहे का माझ्याशीं ?

देव०—माझं नांव देवदत्त. तुमच्या विवाहविध्वंसक मंडळाचे मंत्री श्रीयुक्त निसर्गराज यांनीं मला तुमच्या भेटिल्या पाठविलं आहे.

माल०—काय काम आहे आपलं ?

देव०—मला तुमच्याजवळ एक भिक्षा मागावयाची आहे.

माल०—म्हणजे, आपण कुठल्या सार्वजनिक संस्थेसाठीं वर्गणी मागायला आलां आहांत वाटतं ?

देव०—सर्व समाजाच्या कल्याणासाठीं मी आपल्याजवळ वर्गणीच मागायला आलों आहे पण ती द्रव्याची नसून मतांची आहे.

माल०—मतांची वर्गणी ? हें मी आज नवंच ऐकलें आहे. माझीं मते प्रसिद्धच आहेत आणि समाजाच्या कल्याणासाठींच स्वार्थत्यागपूर्वक मी त्या मतांचा संभाळहि केलेला आहे. माझीं मते.....

देव०—तुमचीं मते समाजाचं कल्याण करणारीं नाहीत. तुमच्या मतांचा प्रसार झाला तर समाजावर दुःखाचा पर्वतच कोसळेल. म्हणून म्हणतो, आपलीं नवीं मते तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जैकीकूगनराम-आल्बम ' आले आहे ! किं. ४ आ.

सोडा आणि समाजाचं शाश्वत कल्याण करणारी समतोल मते अंगिकारा, एवढी भिक्षा तुम्ही मला घालणार नाही का ?

माल०—ही काय भलतीच भिक्षा मागतां बरं ? माझी निश्चित झालेली नवमते मी तुमच्या आग्रहास्तव सोडणंच शक्य नाही. दुसरी वाटेल ती मागणी करा पण माझी मते पालटावयास मला सांगू नका.

देव०—पण मालतीबाई, लग्नसंस्काराविरुद्ध असलेली तुमची मते जर समाजाचं अकल्याण करित असतील तर ?

माल०—ते शक्य नाही. माझ्या मतांनी समाजाचं कल्याणच होईल हें पक्कें लक्षांत ठेवा. लग्नाच्या शृंखलांमुळेच आमचा समाज गुलामगिरींत खितपत पडलेला आहे. लग्नसंस्कारांचा नायनाट झाला तरच आपल्या समाजांतील स्त्रीपुरुषांना पूर्ण स्वातंत्र्याचा उपभोग घेतां येईल.

देव०—मालतीबाई, प्रौढविवाहाची सुधारणा मागा, प्रीतिविवाहाची सुधारणा मागा, विवाह संस्कारांतसुद्धा योग्य ती सुधारणा मागा पण लग्नसंस्काराचा नायनाट करण्याच्या विध्वंसक कार्याला हात घालू नका. वेश्यांच्या उद्धारासाठी मोठ-मोठ्या नामांकित सुधारकांनी लग्नाचाच राजमार्ग सुचविलेला नाही का ? आपले वडील रावबहादुर मानधन यांची सुधारलेली मतेसुद्धा लग्नाच्या विरुद्ध नव्हती !

माल०—पण तो जुना काळ आतां काढून काय उपयोग ? आज जगावर सामाजिक विचारांची भयंकर क्रांति होत असून १९३१ सालानें लग्नसंस्कारांविरुद्ध बंड पुकारलें आहे. मीहि आधुनिक काळांतील बंडखोर कुमारी आहे. उगाच कशाला शीण घेतां ? मी माझे विचार पालटणं शक्य नाही.

देव०—पण मला वाटतं की योग्य विचारांतीं तुम्हांला, समाजाच्या शाश्वत कल्याणासाठी तरी, तुमची मते बदलावीच लागतील. लग्नसंस्काराचा आधार नसल्या-मुळे पतिता स्त्रियांवर मोठा घोर प्रसंग ओढवलेला आहे...

(इतक्यांत मधुकर, गुलाब, चंपावती व कमल प्रवेश करतात.)

मधु०—मालती, तुझी मैत्रीण चंपावती घोर प्रसंगांत सांपडली आहे, तिला आसरा दे.

चंपा०—(मालतीचे पाय धरून) मालती, मला आपल्या घरीं घेऊन चल, मी कमलसह तुझ्या आश्रयाला आल्ये आहे.

आमची पांचवी गोड नाटिका ' आई ' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

कमल०—मालतीबाई, मला तुमच्या घरी न्या. मला हरिणीताईकडे पाठवू नका—ती दुष्ट आहे, तिनं माझ्या चंपाताईचा छळ चालविला आहे. हरिणीताई आली तर चंपाताईला झोडपून काढिल !

माल०—उठा, भिऊं नका. मी तुम्हांला माझ्या घरांत आसरा द्यायला तयार आहे. मधुकर, चंपावती कोणत्या संकटांत सांपडली होती ?

मधु०—मालती, मी तुझा निरोप घेऊन खिन्न मनानं हळू पावलांनीं गुलाबसह घरीं चाललों असतां वाटेंत एका घरांतून आरडाओरड ऐकूं आली व मी त्या घराशीं थबकलों. थोड्या वेळानं त्या घरांतून रडण्याचा सूर ऐकूं येऊं लागला. मी तत्काल गुलाबसह त्या घरांत शिरलों तों एक बाई चंपावतीला मारझोड करीत असून एक बदमाष माणूस तिला मदत करीत असल्याचं मला आढळलं. मी तत्क्षणीं त्या बदमाषाच्या कमरेंत लाथ मारून त्याला दूर लोटलं.

गुला०—मालतीबाई, मधुभाऊनं त्या बदमाषाला अशी जोराची लाथ मारली म्हणतां कीं यं व ! तो दाण्दिशीं भिंतीवरच जाऊन आदळला ! मग मीसुद्धां काय केलं सांगूं का ? त्याला असा बडवला कीं काहीं विचारूं नका. तो मोठमोठ्यांनं ओरडत सुटला बघा ! होय ना ग कमल ?

कम०—हो गुलाब ! एकदां मागं मीसुद्धां एका चावऱ्या कुत्र्याच्या टाळक्यांत सोटा मारून त्याला असंच रडविलं होतं !

माल०—शाबास बाळांनीं ! मधुकर मग पुढं काय झालं ?

मधु०—मग मी हरणीबाईच्या हातांतून काठी हिसकावून घेतली आणि चंपावतीच्या सांगण्याप्रमाणं तिला कमलसह तुझ्याकडे घेऊन आलों.

देव०—पण हरिणीबाई चंपावतीला कां मारीत होती ?

मधु०—तिच्या अनीतीच्या धंद्यांत ही सामील होईना म्हणून !

माल०—अगबाई, म्हणजे, चंपावती ! तुझी बहीण इतकी दुष्ट आहे तर ? म्हणूनच वाटतं तूं मला घरीं नेत नव्हतीस ती ?

चंपा०—मालती, तुझ्यासारख्या पवित्र देवतेला मी तिथल्या नरकांत घेऊन जाणं कसं शक्य होतं ? माझी बहीण प्रत्यक्ष जखीण आहे. ती अनीतीच्या धंद्यावर आपलं पोट जाळते. तिनं मलाहि तसला नीच धंदा करावयास सांगितलं तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकूगनराम-आल्वम ' आलें आहे ! किं. ४ आ.

पण मी तें साफ नाकारलं. तिच्या मदतीला एक कोणसा बदमाष भंपकरावें आला आणि त्या दोवांनीं माझा छळ मांडला. मालती, मला आणि कमलला आतां तुझ्या चरणांशिवाय दुसरा आधार राहिलेला नाही. तो भंपकराव माझ्यावर अजूनहि आणखी एकादं संकट आणल्याशिवाय राहणार नाही.

देव०—वाई, घाबरूं नको, आम्ही सर्व जण तुझं रक्षण करूं आणि तुला वाटेल त्या संकटांतून सोडवूं !

चंपा०—मग मी तुमचे उपकार जन्मभर विसरणार नाहीं.

(इतक्यांत भंपकराव व हरिणी फौजदारासह प्रवेश करतात.)

भंपक०—विसर ती गोष्ट आणि मुकाट्यांनं फौजदारसाहेबांच्या स्वाधीन हो. फौजदारसाहेब, ती चंपा हरिणीवाईकडे चोरी करून इकडे पळून आली आहे.

चंपा०—नाहीं, फौजदारसाहेब, मी मुळींच चोरी केलेली नाहीं—हा बदमाष खोटं सांगतो.

कमल०—फौजदारसाहेब, या बदमाषाला चोपून काढा म्हणजे पुनः हा खोटं बोलणार नाहीं.

गुला०—याची खोड मोडायला फौजदारसाहेब कशाला पाहिजेत ? (फौजदारांच्या हातांतील काठी घेऊन) मीच याची पाठ फोडून काढतो. (मारावयास धांवतो.)

फौज०—(त्याला दूर करून) वाळ, तूं शूर आहेस वरं ! पण तुझा शूरपणा या वेळीं नको दाखवूंस ! वेळ आली म्हणजे मी तुला हांक मारून नेईन वरं कां ?

गुला०—हांक माराल ना पण मला ? नाहीं तर विसराल आयत्या वेळीं !

कम०—आणि गुलाब, तूं या नीचाची खोड मोडावयास निघालास म्हणजे मी तुझ्या हातीं चुलीतलं जळकं लांकूडच आणून देईन वरं का ?

फौज०—मुलांनो, तुम्ही थोडो गप्प बसा. मला सारी नीट चौकशी केली पाहिजे.

हरिणी०—चौकशी कसली करतां फौजदारसाहेब ! या चंपीनं माझे दागिने चोरले हो, दागिने चोरले ! माझं वाटोळं केलं सटवीनं ! (रडते.)

फौज०—गप्प बसा तुम्ही ! मी मालतीवाईनाच विचारतो. मालतीवाई, ही कोण आहे तुमची ?

माल०—ही माझी मैत्रीण आहे.

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

फौज०—मग तिला माझ्या स्वाधीन करा; मी तिला पकडून घेऊन जातो.

देव०—हिला काय म्हणून पकडतां तुम्ही ?

फौज०—तिच्यावर चोरीचा आरोप आहे म्हणून !

देव०—खोटी गोष्ट आहे. ही चंपावती माझी पत्नी आहे. ती या नीच वृत्तीच्या हरिणीसारखी अर्नातीच्या धंद्यावर उपजीविका करित नाही. हरिणी आणि भंपकराव यांसारख्या नीच माणसांच्या शब्दावर विश्वास ठेवून तुम्ही माझ्या पत्नीला गिरफदार करूं नका. पति या नात्यानं मी तिला जामीन राहतों.

फौज०—काय, ही तुमची पत्नी आहे ? मग मी बोलावीन त्यावेळीं तुम्ही हिला कचेरींत हजर कराल का ?

देव०—हो, अवश्य करीन.

भंपक०—फौजदारसाहेब, हा देवदत्त निव्वळ खोट बोलतो आहे.

हरिणी०—फौजदारसाहेब, ती चंपी माझ्यासारखीच आहे.

फौज०—गप्प बैस, बदमाष कुठली ? स्वतः नीच धंदा करून लमाच्या बायकोवर आळ घेतस ? तुझ्यासारख्या वेश्येच्या शब्दावर विश्वास ठेऊन मी एका सद्गृहस्थाच्या धर्मपत्नीला गिरफदार करणें शक्य नाही.

भंपक०—अहो पण असं काय करतां फौजदारसाहेब ?

फौज०—वेश्येचा साथीदार तूं ! तूंहि बदमाषच असला पाहिजेस. असं असलं तरीहि मी तुमची फिर्याद दाखल करून घेतल्यावर योग्य ती चौकशी करीनच ! चला चौकीवर आणि आपली लेखी फिर्याद दाखल करा. देवदत्त, ही तुमची धर्मपत्नी आहे आणि म्हणून तूत बचावली ! पण हें पहा, मी पुनः चौकशीला येईन वरं का ? मालतीबाई, तुम्हीं या सर्व हकीगतीला साक्षी आहांतच !

भंपक०—अहो पण ही देवदत्ताची पत्नी...

फौज०—बोल्डं नकोस जास्ती ! चल या हरिणीला घेऊन चौकीवर ! (जातात.)

चंपा०—(देवदत्ताचे पाय धरून) महाराज, तुम्ही मला प्रत्यक्ष देवब भेटलांत !

देव०—(स्व०) देवा, मी चांगल्या उद्देशानेंच खोटं बोललों याबद्दल तूं मला क्षमा कर. (सर्व आश्चर्यचकित होतात.)

पडदा.

अंक तिसरा.

प्रवेश १ ला.

(स्थळ—देवदत्ताचें घर. चंपावती तांदुळ निवडीत बसली आहे.)

चंपा०—संसारसुखाची चव कांहीं अजब आहे खरी ! माझ्यावरचं संकट टळावं म्हणून देवदत्तांनीं कृपालु होऊन नवरेपणाचं लटकं सोंग घेतलं आहे तर मला इतका आनंद प्राप्त झाला आहे आणि ते जर माझे खरेखुरे लग्नाचे पतीच झाले तर ? तर काय ? माझ्या आनंदाला पारावारच उरणार नाही. त्यांनीं माझ्याशीं लग्न केलें तर मी त्यांची प्रेमाची बटीक होऊन राहीन ! मालतीवाईना लग्नाची भीति वाटते पण मला नाही तशी भीति वाटत ! जिथं प्रेम नाही तिथं कदाचित् लग्न म्हणजे गुलामगिरी असं वाटत असेल पण जिथं प्रेम आहे तिथं कसली गुलामगिरी ? देवदत्त जर माझे प्रेमाचे पतिदेव व्हायला तयार झाले तर मी तरी कां त्यांच्या प्रेमाची दासी होऊं नये ?

मधुकरः—(प्रवेशून) हें पहा चंपावती ! तूं खुशाल देवदत्तांच्या प्रेमाची दासी हो. देवदत्त तुझ्या प्रेमाचे दास झाल्याशिवाय राहणार नाहीत. पण तूत तरी मी स्वतः तुझ्या प्रेमाचा दास व्हायला तयार आहे.

चंपा०—(रागावून) मधुकर, काय बोलतां हें भलतंच ? मी वेद्येच्या पोटीं जन्माला आल्यें असल्यें तरी मी वेद्याव्यवसायाला नरकाप्रमाणं मानल्यें. मधुकर, तुम्ही मालतीवर प्रेम करतां ना ?

मधु०—पण ती नाही ना माझ्यावर प्रेम करीत ?

चंपा०—खोटी गोष्ट आहे. ती तुमच्यावरच मनापासून प्रेम करत्ये आणि तुम्ही थोडा धीर धरलात, तर ती तुमच्याशीं लग्न लावून तुमची प्रेमाची धर्मपत्नी म्हणून सुद्धां मिरवील ! धीर धरा, असला भलताच उतावळा वेडेपणा कहां नका.

मधु०—चंपावती, माझे खरं प्रेम मालतीवरच आहे पण तिच्या मनांत मत्सराची भावना उत्पन्न व्हावी म्हणून मी हें तुझ्यावरील प्रेमाचं खोटं सोंग आणलं

आपची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

आहे. हें पहा, मालती इथं वाहेरच्या वाजूस कुणाशीं बोलत उभी आहे. ती अतां इतक्यांत तुझ्या भेटीला येईल. ती आली म्हणजे तिच्या दृष्टीला तुझ्यामाझ्यामधील खोख्या प्रेमाचं दृश्य दिसलं पाहिजे, म्हणजे तिच्या मनांत मत्सराची प्रेमळ भावना उत्पन्न होईल आणि माझ्या प्रेमाचं काम साधेल ! मत्सरा-मुळंच प्रेमाची वृद्धि होत असते. हं पण ती पहा मालतीच आली, मी अतां प्रेमाच्या खोख्या नाटकाला सुरवात करतो. (प्रेमाचा आविर्भाव आणून) हे चंपासुंदरी, माझ्यावर प्रेम कर, मी तुझ्या प्रेमाचा गुलाम व्हायला तयार आहे. (मालती येऊन वाजूला उभी राहते व ऐकते.) प्रेमाची गुलामगिरी हें कोणाहि पुरुषाचं भूषणच आहे.

मालती०—(स्वगत) अस्सं ? मधुकरांनीं हा फाजिलपणा आरंभला आहे काय ? पुरुषांची जात लबाड खरी ! हे कालपरवां माझ्या प्रेमाचे गुलाम व्हायला तयार झाले होते पण तेच आज चंपाची गुलामगिरी करायला सिद्ध झाले आहेत. मला यांची चांगली खोडच मोडली पाहिजे.

मधु०—चंपा, तूं बोलत नाहीस, मुग्धपणा स्वीकारला आहेस यावरून तुझं माझ्यावर प्रेम आहे असंच मी समजतो आणि मी प्रेमानंच तुझा हात धरतो. (चंपाचा हात धरावयास जातो.)

माल०—(पुढें होऊन) म्हणे मी प्रेमानं तुझा हात धरतो. पण मी म्हणत्यों, असं भलभलतं बोलायला तुम्हांला लाज कशी वाटत नाही ? जनाची नाही तर निदान मनाची तरी...

मधु०—कोण ? तूं मालती का ? आणि तूं कां माझ्या प्रेमांत लुडबुडायला आलीस ? माझा मी स्वतंत्र आहे, मी वाटेल त्याच्यावर प्रेम करीन !

माल०—अहो पण तुम्ही तर कालपरवांपर्यंत माझ्यावर प्रेम करीत होतां ?

मधु०—कुणी सांगितलं तुला ?

माल०—तुम्हीच तर तसं मला सांगितलं ! तुम्ही माझ्याशीं लग्न करून मला आपली धर्मपत्नीहि करून घ्यायला तयार झालां होतां ना ?

मधु०—पण तूं नव्हतीस ना धर्मपत्नी व्हायला तयार ? कालचं बोलणं कालच संपलं. कालचं वचन जर आजला टिकलं तर मग तें बंधनच झालं आणि तूं १९३१ ची

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जैकीकूगनराम-आल्बम ' आलें आहे ! कि. ४ आ.

स्वतंत्र कुमारी असल्यामुळं तुला तर कोणतंच बंधन पाळायचं नाही ! तूं तर बंधनाला—
धर्मबंधनालासुद्धां गुलामगिरीच समजतेस !

माल०—मी काय वाटेल तें समजेन पण हें पहा, तुम्ही चंपावर प्रेम करतां
कामा नये.

मधु०—हा तुझा जुलूमच झाला ! माझा मी स्वतंत्र आहे. आतां जर कां तुझं
प्रेम माझ्यावर असलं तर...

माल०—तें काय तें मी तुम्हांला मागाहून सांगेन ! पण हें पहा मधुकर, तुम्ही
चंपावर प्रेम केलेलं मला मुळींच पहावणार नाही ! तुम्ही चंपावर प्रेम करतां कामा
नये. तुम्ही असं भलतंसलतं वागूं लागलांत तर मी जीवसुद्धां देईन !

मधु०—तूं १९३१ सालची कुमारी आणि माझ्यासाठीं जीव देणार ? कां वरं ?

माल०—कां म्हणजे ? माझं तुमच्यावर प्रेम नाही वाटतं ?

मधु०—छेः, छेः, छेः ! तुझं नाही माझ्यावर प्रेम ! प्रेम, बंधन, लग्न हे शब्द
१९३१ च्या कुमारीच्या तोंडून निघतां कामा नयेत !

माल०—तें काहीं असो, तुम्ही चंपावर प्रेम करतां कामा नये—वजावून ठेविल्यें.
आणि चंपा, तूंही मधुकरांना प्रेमाची मोहिनी घालतां कामा नये. मला नाही इथं उभं
रहावत ! मी जात्यें—माझं मस्तक भलभळ्या विचारांनीं भणाणून गेलं आहे.

पद.

मम भावना दुखावे । ना देईं प्रेम अन्या ॥ मज एक प्रेम ठावें ।
जरि मी निसर्गकन्या ॥ ध्रु० ॥ मानीं न बंधनाला । तरि
नीति मानितें मी ॥ लावा न लांछनाला । शीलासि राखिं
भावं ॥ १ ॥
(जाते.)

मधु०—चंपावती, झालं माझं काम ! मत्सराच्या भावनेनं मालतीच्या विचारांत
पालट होऊं लागला ! अतां योग्य संधि साधून मला माझ्या लग्नाचं काम साधलंच
पाहिजे ! मी खात्रीनं सांगतो कीं ही १९३१ ची कुमारी लौकरच माझी धर्मपत्नी
होणार ! चंपा, जातो मी ! तूंही लौकरच देवदत्तांना घेऊन मालतीकडे ये वरं का ?
(जातो.)

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

चंपा०—मालतीच्या विचारांत क्रांति झाली तर माझाहि फायदाच होणार आहे.. मालती मधुकरांशीं लग्न करील तर मीहि देवदत्तांशीं लग्न करायला मोकळी होईन ! (हरिणी भंपकरावाला घेऊन येते.)

हरिणीः—चंपा, हे लग्नाचे चाळे सोडून दे आणि माझ्या बरोबर चल. तूं लग्नाचे वेडे विचार टाकून दिलेस तर मी तुला चोरीच्या आरोपांतून मुक्त करायला तयार आहे. नाही तर...

चंपा०—नाहीं तर काय कराल तुम्ही ?

हरिणी०—नाहीं तर तुला मारझोड करित घरीं घेऊन जाईन. हे पहा, भंपकराव मला मदत करायला आले आहेत !

भंपक०—एरवीं मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? पण मला तुझी अवनति होत असलेली पहावत नाही. वेश्येचं लग्न-छेः, ही असली सुधारणा मला तरी मान्य नाही. या सुधारकांनीं ताळ सोडला अगदीं ! गृहस्थांच्या मुलींना लग्ने नकोत आणि वेद्यांच्या मुलींना लग्ने पाहिजेत—काय हे वेडे सुधारकी चाळे ? मला वाटतं, असल्या पापविचारांनीं लौकरच पृथ्वी बुडणार !

चंपा०—बुडं या पृथ्वी म्हणजे तुमच्यासारखीं माणसं तरी कायमचीं नष्ट होतील !

हरिणी०—आधीं तुला नष्ट करूं तेव्हांच आम्ही नष्ट होऊं हें ध्यानांत ठेव ! भंपकराव, काढा तो चाबूक आणि ओढा हिला फटकारे-ही तशी नाही बऱ्या बोलानं ऐकायची !

भंपक०—एरवीं मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ? पण केवळ वेद्यांनीं आपला धर्म सोडून लग्नाच्या भानगडींत पडूं नये एवढ्याचसाठीं मला असं उग्र स्वरूप धारण करावं लागतं आहे. (चाबूक सरसावून) चंपा, हें पाहिलंस चौदावं रत्न ?

चंपा०—भंपकराव, हरिणीताईला घेऊन इथून मुकाट्यानं चालते व्हा, नाही तर तुमच्यावरच चाबकाचा प्रसाद खायचा प्रसंग ओढवेळ हें लक्षांत ठेवा ! देवदत्तांसारख्या देवपुत्राच्या सहवासानं मी आतां धीट बनल्यें आहे. हरिणीताईनं मला दुबळेपणा शिकवला होता पण अतां मी दुबळी राहिलेली नाहीं...

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जेंकीकूगनराम-आल्बम ' झालें आहे ! किं. ४ आ.

भंपक०—चंपा, तूं वायको असूनहि जास्त वडवड करत्येस ? हो मार खायला तयार ! (चावून उगारतो, चंपा त्याचा हात पकडते आणि पिळवटते. भंपकराव चावूक टाकतो.)

चंपा०—(चावूक घेऊन व फटकारा मारून) अतां मुकाट्यानं पळ काढा नाहीं तर...

भंपक०—नाहीं तर बाईच्या हातचा मार खा हेंच कीं नाहीं ? मी पळ काढायला तयार आहे, मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ?

हरिणी०—हें पहा भंपकराव, ही चंपा अशी नाहीं ताळ्यावर यायची ! हिला फौजदारांकडूनच ताळ्यावर आणली पाहिजे. तिच्या लग्नाचं ढोंग बाहेर पडलं म्हणजे येईल ती शुद्धीवर ! चला. (जातात.)

चंपा०—चला, व्हा चालतीं ! (तीं गेल्यावर) आतां सर्व भानगडींतून मुक्त व्हायला लग्नाचा एकच राजमार्ग उरला आहे. मालती आपला हट्ट सोडील तर माझ्याहि लग्नाचा मार्ग मोकळा होईल ! देवदत्त आले म्हणजे त्यांना घेऊन मालती-कडेच जावं आणि तिचं मन वळवावं !

प्रवेश २ रा.

(स्थळ—स्ता. देवदत्त प्रवेश करतो.)

देवदत्त०—खोट्या आणि तात्पुरत्या संसाराचं कां होईना पण तें सुख चंपावताला मिळवून देणं माझं कर्तव्यच होय. केवळ चंपावतीला संकटमुक्त करण्याकरितां मी तिचा खोटा पति झालों. आतां फौजदारांची चौकशी पुरी होईपर्यंत मला हें नवरदेवाचं सोंग टिकवलंच पाहिजे. गेले दोन दिवस चंपावती तरी किती सुखांत आहे ? खोटा कां होईना, तात्पुरता कां होईना, आपल्याला संसार लाभला याच एका भावनेनं ती सौख्यसागरांत पोहूंच लागली आहे. आपल्याला हक्काचा संसार असावा, आपली काळजी घेणारा पति मिळावा, अशी स्त्रियांना नैसर्गिक इच्छा असते पण हल्लींच्या या भडकलेल्या तत्त्वज्ञानानं मुळीं संसारतरुच्या मुळावरच कुन्हाड घातली आहे. मीहि सुधारकच आहे. स्त्रियांना योग्य पतीची निवड

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

करण्याचा हक्क असावा असं प्रतिपादन करून प्रीतिविवाहाला जोराचा पाठिंबा देणारा मी गृहस्थ आहे. विवाहच नको, निसर्गाला शरण जावं हें मत मात्र मला विलकुल ग्राह्य वाटत नाही. विवाहच नष्ट झाले तर आपल्या समाजमहर्षींनी घडवून आणलेल्या वैवाहिक सुधारणेची तत्काल इतिश्रीच होणार ! छेः, विवाहसंस्था नष्ट झालेली मला तरी पाहवणार नाही. पण मी हा असा विचारांच्या प्रवाहांत वहावत काय चाललों ? तिकडे चंपावती घरी माझी वाट पहात बसली असेल ! वेश्येच्या पोटी जन्म घेणारी मुलगी इतकी सद्गुणी आणि इतकी प्रेमळ असेल हें कुणाला खरंसुद्धां वाटणार नाही ! (जाळं लागतो तों गुलाब रडत प्रवेश करतो.) अरे गुलाब, उगी, उगी ! असा रडतोस कां ? काय झालं तुला ? कां रडतोस ? काय झालं तुला ?

गुला०—मला कांहीं झालं नाही म्हणून मी रडतो आहे. मला जर एकादा आजार झाला असता तर किती गंमत झाली असती !

देव०—काय विचित्र मुलगा आहेस रे ? आजारीपणांत रे तुला कसली गंमत वाटते ?

गुला०—मला नाही गंमत वाटत ? मला नुसतं आजारी पडावंसं वाटतं आणि मी आजारी असलों म्हणजे भाऊला आणि मालतीवाईना गंमत वाटते ! मी लौकर आजारी पडेन कां हो ? पहा माझी नाडी !

देव०—(नाडी पाहून) छे; तूं नाही आजारी पडणार ! तुझी नाडी चांगली ठणठणत चालते आहे !

गुला०—मग कां हो, माझी नाडी वंद पडायला कांहीं उपाय नाही का ? सांगा ना मला आजारी पडायचा एकादा उपाय ?

देव०—छट्ट, असं कांहीं बोलूं नये ! खुळा नाही तर ?

गुला०—मी नाही खुळा, भाऊच खुळा आहे. मालती त्याची बायको होत नाही म्हणून तर तो एकसारखा दुःखाचे सुस्कारे सोडीत असतो ! जेव्हां पहावं तेव्हां आपला आकाशाकडे डोळे लावून तोंड वाईट करून बसलेला ! ती मालतीवाई तरी भाऊशीं एकदां कां लग्न करीत नाहीं कोण जाणे ?

देव०—हें पहा गुलाब, तूं मोठा गंमत्या मुलगा आहेस. तूं असं कर, मालती-वाईच्या घरीं जा आणि आजारीपणाचं सोंग घे; आणि मालती मधुकराशीं लग्न तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जेंकीकूगनराम-आलवम ' झालें आहे ! किं. ४ आ.

करायला कबूल होईपर्यंत आजारीपणाचं सोंग टाकूं नकोस ! तुला नाटक-नाटक खेळतां येतंच आहे ! आहेसच तसा तूं गंमत्या गुलाब !

गुला०—हो, हो, मला साधतं नाटक ! मी मालतीबाईंच्या घरीं जाऊन असा भयंकर आजारी पडतो कीं तुझी माझी पाठच थोपटाल ! जातोच बरं का आजारी पडायला आणि देतो उडवून गंमत ! (जातो.)

देव०—हा तिकडे आजारीपणाचं नाटक करायला गेला आणि मलाहि इकडे खोळ्या संसाराचं नाटकच करायचं आहे ! चला, जावं लौकर घरीं, नाही तर उशीर झाला ह्मणून चंपावती रडत वसायची ! (जातो.)

प्रवेश ३ रा.

(**स्थळ**—मालतीचा महाल. मालती चिडलेली घरीं येते आणि हातांतील वस्तू फेंकून देऊन आसनावर बसते पण मन स्वस्थ बसत नाही ह्मणून उठते आणि इकडे तिकडे अस्वस्थ अशी फिरते.)

मालती—हा काय मेला सगळ्याच जुलूम ? मी १९३१ सालची कुमारिका झाल्यें हें पापच केलें वाटतें ? माझ्या मनाची अगदीं खेंचाखेंच चाललेली आहे. इकडे जुने विचार सांगतात कीं लग्न करून सुखी हो आणि तिकडे नवे विचार मुचवितात कीं लग्नाची गुलामगिरी पत्करूं नको ! अतां मी करूं तरी काय ? मी कोणाला मान देऊं ? देव आहे का ? कोणी ह्मणतात आहे, कोणी ह्मणतात नाही ! धर्म आहे का ? कोणी ह्मणतात आहे, कोणी ह्मणतात नाही ! मग आहे तरी काय ? एक निसर्ग !

मधु०—मालती, तूं निसर्गाला तरी मान देतेस ना ? मग निसर्गानें आणून दिलेल्या परिस्थितीपुढं तूं आपली मान कां वांकवीत नाहीस ?

माल०—कारण मी गुलाम नाहीं, स्वतंत्र आहे. स्वतंत्र माणूस विकट परिस्थिती-पुढेहि नमत नसतं !

मधु०—बरं आहे, तूं आपला दृष्ट सोडायला तयार नाहीस ना ? मी जातो आपला !

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा ! !

माल०—थांबा थोडे! मधुकर, आधीं माझ्या मनाचं समाधान करा आणि मग जा.

मधु०—पण आधीं तूं माझ्या मनाचं समाधान करायला तयार आहेस का? तूं माझ्या मनाचं समाधान कर, मी तुझ्या मनाचं समाधान करिन!

माल०—पण तुमची मागणी अशक्य कोटींतील आहे. तुम्ही तर लग्नाची मागणी करतां?

मधु०—मग हें चांगलं कीं वाईट? लग्नाचं लोढणं गळ्यांत अडकवून घेऊन मी तुझा जन्माचा दास व्हायला तयार झालों हें चांगलं कीं वाईट?

माल०—हें चांगलं कीं वाईट तेंच मला समजेनासं झालं आहे. तें काहीं असलं तरी तुम्ही दुसऱ्या कोणाहि स्त्रीवर प्रेम करतां कामा नये. मधुकर, नाही ना करणार तुम्ही दुसऱ्या कुणा स्त्रीवर प्रेम?

मधु०—त्याला माझी ना नाही! पण तुला कुठं आहे माझ्या प्रेमाची किंमत?

माल०—वाः, मी तर तुम्हांला माझे पंचप्राण समजतें—पण...

(देवदत्त चंपावतीला घेऊन येतो.)

देव०—मालतीवाई, हा तुमचा भलता पणच सारी घाण करतो आहे. लग्न न करण्याचा पण सोडा आणि मधुकरांशीं लग्न करून सुखी व्हा!

चंपा०—मालती, देवदत्त सांगतात तेंच सत्य आहे. तुम्हाला लग्न न करण्याचा पण तुझ्या स्वतःच्याच नव्हे तर माझ्याहि सुखाच्या आड येतो आहे. हा पण...

माल०—पण मी अशा चमत्कारिक वेळीं काय करावं तेंच मला समजत नाही. मी खरोखरच विचारमूढ झाल्यें आहे.

(निसर्गराज गाढाभर पुस्तकें घेऊन येतो.)

निसर्ग०—म्हणूनच हे नव विचारांनीं भरलेले मोठमोठे ग्रंथ वाचा आणि ज्ञान-संपन्न व्हा. मालतीवाई, तुमच्या विचारांत चलबिचल होऊं लागल्याचं वर्तमान माझ्या कानावर आलें म्हणून मी हें ग्रंथभांडार तुझ्या मदतीला घेऊन आलों आहे.

देव०—निसर्गराज, तुम्ही खरोखरेच पढतमुख्ख आहांत! इतके ग्रंथ वाचलेत, धोकलेत आणि पाठ केलेत पण तुम्हांला चालू परिस्थितींत त्यांचा कसा उपयोग करून घ्यावा तें मुळींच कळलेलें नाही.

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत 'जैकीकूगनराम-आल्बम' झालें आहे! किं. ४ आ.

निसर्ग०—पण मी परिस्थितीचा गुलाम व्हायला तयार नाहीं—मी निसर्गाचा गुलाम आहे. व्हीपेक्षां निसर्गाचे गुलाम व्हा असं हा (एक पुस्तक हातांत घेऊन) तत्त्ववेत्ता मिस्टर इंपॉसिबल कथन करतो. तो पहा दुसरा तत्त्ववेत्ता मि. स्ट्रीटवॉकर तिथं पडला आहे, आणखी तो पहा तिसरा मि. फिशमॉकर...

देव०—अत्तांचा प्रश्न तत्त्वाचा नसून परिस्थितीचा आहे. चंपावतीला लग्न-बंधनानंच सौख्याचा मार्ग दिसणार असून मालतीबाईनाहि मधुकरांशीं लग्न केल्या-शिवाय खरं सौख्य प्राप्त होणार नाहीं. मालतीबाई तर मधुकरांच्या प्रेमासाठीं सारख्या तळमळताहेत ! मधुकरांशीं लग्न झाल्यानंच त्यांचं आयुष्य सुखांत जाणार आहे !

निसर्ग०—हायरे निसर्गा ! मालतीबाई, खरं कां हो हें सारं ?

मालती०—निसर्गराज, देवदत्तांचंच म्हणणं खरं आहे असं क्षणभर धरून चाला आणि मला योग्य तो उपदेश करा.

मधु०—निसर्गराज, तुम्ही जें क्षणभर खरं म्हणून धरून चालणार तेंच जन्मभर खरं ठरणार आहे हें मात्र विसरूं नका.

निसर्ग०—हायरे निसर्गा ! आमच्या अध्यक्षीणबाईंच वारगळ्या मग मी मंत्री तरी काय बोलणार ? मालतीबाई, पुनः एकदां या सर्व ग्रंथांचं पारायण करा म्हणजे तुमचं चंचल झालेलं मन ताळ्यावर येईल ! हायरे निसर्गा !

देव०—पढतमुखे निसर्गराज, तुम्हीच आधीं ताळ्यावर या, मीहि तुमच्या-सारखाच सुधारक आहे पण परिस्थितीकडे दुर्लक्ष करणारा नाहीं. निसर्गराज, ही परप्रत्ययनेय बुद्धि टाका आणि आपल्या समाजाच्या खऱ्या सेवेला लाग. सातासमुद्रापलीकडचं हें खारं पाणी आणून तें आमच्या गोड्या पाण्याच्या विहिरींत टाकण्यांत शहाणपणा कोणता ? गोऱ्या ग्रंथांचीं काळीं भाषांतरें, गोऱ्या नाटकांचीं काळीं रूपांतरें गोऱ्या कादंबऱ्यांचीं काळीं अनुकरणें आपल्या उपयोगी पडणं शक्य नाहीं. सातासमुद्रापलीकडच्या खान्या पाण्याचे हंडे भरून जरूर आणा पण तें पाणी फिल्टर केल्याशिवाय आपल्या बंधुभगिनींना प्यावयास देऊं नका. आपल्याकडील सुधारक समाजमहर्षींनीं हाच फिल्टरिंगचा मार्ग अनुसरलेला आहे. समाजमहर्षी राजा राममोहन रॉय, आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !

पं. ईश्वरचंद्र विद्यासागर प्रो. आगरकर, न्या. रानडे, न्या. चंदावरकर, न्या. तेलंग, डॉ. भांडारकर यांनी विवाहसंस्थेची तरफदारीच केलेली आहे. विवाहसंस्थेत योग्य त्या सुधारणा घडवून आणा पण विवाहसंस्थेचा विध्वंस करू नका हाच सर्व आर्य समाजमहर्षींचा पवित्र संदेश आहे. मालतीबाई, तुमचे वडील रा. व. मानधन हेहि सुधारकच होते पण विवाहाचा निषेध करणारे नव्हते! तुमचं प्रेम मधुकरांवर जडलं आहे, मधुकरांचं प्रेम तुमच्यावर आहे, मग आतां लग्नाच्या मार्गांत विघ्न तें कोणतं उरलं आहे ? १९३१ सालानं प्रीतिविवाहापर्यंत मजल मारली तरी ती प्रगति अभिनंदनीयच ठरेल ! पतिता भगिनींच्या उद्धाराचा, लग्न हाच एक धर्ममार्ग आहे. मालतीबाई, ही चंपावती लग्नाचा राजमार्ग न सांपडल्यामुळं जर पुनः हरिणीबाईच्या जाळ्यांत जाऊन पडली तर तें तुम्हांला पसंत पडेल का ? पतिता स्त्रियांचा उद्धार व्हावा आणि सुशील स्त्रियांचा अधःपात टळावा म्हणून तरी, आपला लग्न न करण्याचा हट्ट सोडा आणि आर्यमहर्षींनी उपदेशिलेला, समाजमहर्षींनी सांगितलेला आणि पतिता स्त्रियांनाहि मान्य झालेला धर्मविहित लग्नाचा राजमार्ग अनुसरा. लग्नसंबंधनामुळेच समाजाला सौख्याचा लाभ होतो आणि लग्नबंधनामुळेच संसाराला पावित्र्य लाभतं.

माल०—पण देवदत्त ! लग्नबंधन हें तरी बंधनच ना ? हें बंधन, ही गुलामगिरी, १९३१ सालच्या स्वतंत्र विचारांच्या कुमारींनी कशी बरं मान्य करावी ?

निसर्ग०—जय निसर्गा ! मालतीबाईंची शंका बरोबर आहे, या उत्तर ! निसर्गा, तुझा जयजयकार असो !

देव०—पण बंधन म्हणजे गुलामगिरी हें तुम्हांला कुणी सांगितलं ? मालतीबाई, तुम्हांला अनीतीचा मार्ग मान्य आहे का ?

माल०—छेः, मुळीच नाही. प्रत्येकानं नीतीनंच वागलं पाहिजे.

देव०—म्हणजे नीतीचं बंधन तुम्हांला पाहिजेच आहे. वाटेल तें खावं असं म्हटलं तरी स्वतंत्र माणूससुद्धां माती कांहीं खात नाही—अन्नच खातो ! माणूस स्वतंत्र झाला तरी त्याला बंधन हें पाहिजेच. जुलूम नको, जबरदस्ती नको पण नीतीचं बंधन अवश्य पाहिजे. स्वातंत्र्याच्या शिखरावर विराजमान झालेले देश जुलूमजबरदस्तीचं बंधन मानित नसले तरी योग्य त्या कायद्याचं बंधन मानतातच ना ? स्वतंत्र समाजहि नीतीचं

तिरंगी झेंड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकूगनराम-आल्बम ' झालें आहे ! किं. ४ आ.

बंधन मानतोच मानतो. मालतीबाई, जुलमाच्या लग्नाला संमति देऊं नका पण प्रीतीनं पवित्र झालेलं लग्नबंधन माना आणि आपल्या आर्यसमाजाला पवित्र लग्नबंधनाचा राजमार्ग खुला करून द्या. मालतीबाई, धर्माच्या रक्षणासाठी आणि समाजाच्या कल्याणासाठी हा देवदत्त तुमच्यापुढं नम्र होऊन एवढी भिक्षा मागत आहे—(नम्र होतो.)

(इतक्यांत आजाराचं ढोंग केलेल्या गुलावाला घेऊन कमल येते.)

माल०—देवदत्त, उठा. तो पहा गुलाब...

मधु०—(पुढं होऊन) गुलाब, गुलाब ! तुला काय झालं ? (त्याला जवळ घेतो.)

गुला०—भाऊ, तुला पुनः सुखाचे दिवस दिसावे म्हणून मी आजारी पडलों आहे. अयाऽऽई ! (बाहेरून रडतो पण मनांत हंसतो.)

माल०—बाळ, हा काय वरं वेडेपणा ?

गुला०—मग तुम्ही भाऊशीं लग्न करून शहाणपणा दाखवा. तुम्हां दोघांचं लग्न होईपर्यंत आणि तुम्ही भाऊकडे रहायला येईपर्यंत मी असाच आजारी पडेन आणि कांहींएक खाणार नाहीं.

माल०—बाळ, सोड तुझा हट्ट ! मी मधुकरांशीं लग्न करून तुम्हां सर्वांना सौख्याचा लाभ करून देणारच आहे. ज्यांत तुम्हां सर्वांना सुख त्यांत मलाहि सुखच ! मधुकर, पत्नी झणून प्रेमानं तुम्ही माझा हात धरा आणि गुलाबाची तशी खात्री करून द्या. (मधुकर मालतीचा हात धरतो.) अतां तरी झालं ना ?

निसर्ग०—हायरे निसर्गा !

गुला०—(उठून) अतां ठीक झालं ! मालतीवाहिनी, मी भलताच हट्ट धरला यावद्दल तूं मला क्षमा कर. भाऊ, अतां तरी घरीं जाऊन आकाशाकडे डोळे लावून वसणार नाहीस ना ?

मधु०—बाळ, अतां मी धन्य झालों मग खिन्न कां होईन वरं ?

माल०—चंपा, तूं तर लग्नासाठीं हपापलेलीच आहेस ! तुझं देवदत्तांवर प्रेम आहे ना ? देवदत्तांशीं लग्न झाल्यानं तुला सुखाचाच लाभ होईल ना ? ही १९३१ सालची कुमारी मालती प्रीतिविवाहाला जाहीरपणं पाठिवा देऊन समाजाला कल्याणाचा धर्ममार्ग खुला करून देते आहे.

आमची पांचवी गोड नाटिका 'आई' लौकरच रंगभूमीवर येईल ! अवश्य पहा !!

चंपा०--मालती, देवदत्तांशीं लग्न झाल्यानं मला स्वर्गसुखच लाभणार आहे. विवाह हाच पतिता स्त्रियांच्या उद्धाराचा धर्ममार्ग होय.

माल०--देवदत्त, इकडे या. तुमच्या नीतिधैर्याची आणि तत्त्वनिष्ठेची प्रशंसा करावी तेवढी थोडीच होणार आहे. एका पतिता भगिनीचा उद्धार करून तुम्ही फार मोठं धर्मकार्य साधलेलं आहे. (त्यांचे हात एकमेकांच्या हातांत देते.)

देव०--मालतीबाई, मी चंपावतीचा, परनी म्हणून, स्वीकार केल्यानं रुढीचे गुलाम मला नावं ठेवतील आणि तूं मधुकरांना पति मानल्यानं निसर्गाचें गुलाम तुझीहि निंदाच करतील. पण १९३१ साल उजाडल्यावर दोन्ही टोकांचा योग्य समन्वय घडवून आणल्याशिवाय समाजाचं खरं हित साधणं शक्य नाही. धर्माचं पावित्र्य राखा आणि समाजाचं कल्याण साधा हाच १९३१ सालचा संदेश नाही का ?

निसर्ग०--हायरे निसर्गा ! माझ्यानं अतां हा अधःपात पहावत नाहीं. मालती, मी हा अस्साच निसर्गाकडे जातो. रुढीचा, धर्माचा आणि समाजाचा गुलाम होऊन राहण्यापेक्षां मला निर्सेगाची गुलामगिरी अधिक पसंत आहे. हायरे निसर्गा ! (ग्रंथाचा गाडा घेऊन जाऊं लागतो तों फौजदार भंपकराव व हरिणीला घेऊन येते.) फौजदारसाहेब, अनर्थ ओढवला, चंपावतीचं लग्न झालं, मालतीहि रुढीची गुलाम झाली !

हरिणी०--काय, चंपीचं लग्न झालं ? कारटीनं वेश्येच्या कुलाला कलंक लावला !

भंपक०--अरेरे, पृथ्वी बुडणार ! वेश्यांनीं आपला धर्म टाकून लग्नाचा मार्ग स्वीकारावा ना ?

फौज०--कांहो भंपकराव, यांत तुह्यांला कां वाईट वाटतं ? पतिता स्त्रीचा उद्धार झाला तर पृथ्वी कशी बुडेल ? कांहो मालतीबाई, चंपावतीच्या लग्नाला तुझी साक्षादार आहांत का ?

माल०--चंपा ही देवदत्तांची धर्मपत्नीच आहे.

भंपक०--निसर्गराज, चला मी तुमच्याबरोबर येतो. मला काय करायच्या नसत्या भानगडी ?

फौज०--(त्याला धरून) अहो भंपकराव, कुठं चाललांत ? चंपावतीवर तिरंगी झेड्याच्या जानेवारीअंकांत ' जॅकीकूगनराम-आल्वम ' झालें आहे ! किं. ४ आ.

तुम्ही खोटी फिर्याद दाखल करून एका सुशील स्त्रीला पापमार्गात अडकविण्याची भानगड केलीत. चला परत चौकीवर !

हरिणी०—नाहीं हो, त्या सटवीनं खरोखरच माझे दागिने चोरले आहेत !

फौज०—बदमाष कुठली ? अतां तुझ्या शब्दावर माझा विश्वास बसणं शक्य नाही. तुम्ही खोटं बोलण्यांत पटाईत आहांत. चला चौकीवर ! मालतीबाई, वेड्यांचं जीवन किती कष्टमय असतं हें अह्यां पोलिसांशिवाय इतरांना कळणं शक्य नाही. समाजानं दूर लोटल्यामुळं त्यांच्या भोळेपणाचा फायदा बदमाष लोक घेतात आणि त्यांचा अधःपात करतात ! तुम्ही चंपावतीला त्या अधःपातापासून सोडवून तिच्यावर फार मोठे उपकार केले आहेत. मी तुम्हांला धन्यवाद देतो. (भंपकराव आणि हरिणी त्यांस घेऊन जातो.)

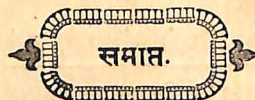
निसर्ग०—हायरे निसर्गा ! इथला हा चमत्कारिक प्रकार पाहून माझं मस्तक भणाणून गेलं आहे. अतां निसर्गाकडे धांव घेतल्याशिवाय सोयच उरलेली नाही. (जातो.)

मधु०—मालती, फौजदार काय म्हणाले तें तूं ऐकलंस ना ?

माल०—हो ऐकलं आणि माझी खात्रीहि झाली कीं पुढचीं सालें कांहींहि सांगोत, चालूं १९३१ सालीं तरी विवाहबंधनाचं पावित्र्य मान्य केल्याशिवाय गत्यंत नाही. आर्यधर्माच्या रक्षणासाठीं आणि समाजाच्या कल्याणासाठीं भी आतां विवाहविध्वंसक मंडळाचा विध्वंस करून प्रीतिविवाहाच्या राजमार्गाचाच उपदेश लोकांना करणार आणि समाजमहर्षींनीं सुरू केलेलें कार्य तडीस नेणार !

संदेशगीत.

विवाहमार्ग वरा । सुमंगल ॥ धु० ॥ स्वैरविचारां । द्या नच थारा । धर्मपथासि वरा ॥ १ ॥ सीता-रामीं पथ जो वरिला । त्याचि पथासि धरा ॥ २ ॥ देवां रुचला । मंगल झाला ॥ कां न रुचेल नरा ॥ ३ ॥

IRBK-0101031

IRBK-0101031

IRBK-0101031

पुस्तक-बांधणी

जयभारत प्रिंटिंग प्रेस,
नाईकवाडी, शिवाजी पथ, ठाणे